

VERONIKA MILA POPIĆ

STRADANJE SESTRE ŽARKE IVASIĆ, MILOSRDNICE

Veronika Mila Popić
Družba sestara milosrdnica sv. Vinka
Paulskog – Zagreb
Dr. F. Kresnika 15
HR 51000 Rijeka

UDK: 271-055 Ivasić, Ž.
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2012-05-28

Članak obrađuje okolnosti stradanja sestre Žarke Ivasić, članice Družbe sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog - Zagreb, u kontekstu komunističke represije prema Katoličkoj crkvi tijekom prvih poratnih godina (1945.-1946.). Naglašena je poteškoća objektivne rekonstrukcije događaja koji je doveo do namještenog procesa i smrti sestre Žarke Ivasić, a odnosi se na ustaški napad na Otočac i otočku bolnicu 13./14. rujna 1943. s obzirom na jednostranost dostupnih izvora i literature (komunističkog podrijetla) te informacija dobivenih o događaju u iskazima svjedoka njezine osude i smrti, koji su također trpjeli represiju vlasti. Optužbi i smrti sestre Žarke Ivasić posebice je pogodovao njezin redovnički (katolički), ali i bolničarski poziv. Također, u članku se želi pokazati da je vidljiv rast i oblikovanje njezine "krivnje" prema potrebi komunističkih vlasti u određenome trenutku, u dokumentaciji iz različitih godina, što je jedan od važnih pokazatelja izmanipuliranosti cijelog procesa kao i nevinosti sestre Žarke Ivasić.

Ključne riječi: Lika, Gospić, Otočac, redovnice, sestre milosrdnice, Katolička crkva, bolnica, Drugi svjetski rat, sudski proces, represija

Uvod

Tema ovog članka je stradanje sestre Žarke Ivasić, članice Družbe sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog. Njezino stradanje vezano je uz dva grada na području Like i Gacke – Gospić i Otočac. Naime, okrivljene, među ostalim i kao jedne od odgovornih za izvršen ustaški napad na Otočac i otočku bolnicu u noći 13./14. rujna 1943., četiri sestre milosrdnice osuđene su u Gospiću na smrt, u

veljači godine 1946. Sestra Žarka, prvookrivljena, suđena je na kaznu vješanjem (na koju su bili suđeni državni neprijatelji, odnosno oni koji su sustavno radili protiv države). Ona će u Gospiću 16. svibnja 1946. biti i ubijena.

Istraživanje o stradanju sestre Žarke još je u tijeku i dostupni podatci očekuju daljnje pojašnjavanje u budućnosti. Ono je povezano s brojnim otežavajućim okolnostima koje se odnose na jednostranost izvora i literature iz koje se dijelom crpe podatci te pritom potrebu velike kritičnosti i opreza pri njihovoj obradi, odnosno donošenju zaključaka. U analizi postojećih podataka težište je bilo na definiciji određenog rasta "krivnje" sestara milosrdnica, a napose sestre Žarke Ivasić, prvenstveno onako kako se ta "krivnja" pojavljuje u pronađenoj građi od 1943. do 1946. godine. Najviše podataka donosi sačuvani proces protiv sestre Žarke Ivasić i skupine sestara u spisima Okružnog suda u Gospiću br. K-30/40 (fond br. 0042) koji se nalaze u Državnom arhivu u Gospiću, potom građa fonda Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (fond br. 0306) koji se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu te dokumenti u posjedu Državnog arhiva u Washingtonu (Records of the US Department of State, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File).

Pri prikupljanju građe pokazalo se kao posebna poteškoća pronalaženje adekvatnih dokumenata koji bi pokazali drugu, dakle različitu stranu slučaja, primjerice dokumenata iz Arhiva Družbe sestara milosrdnica, jer je ta građa bila s namjerom uništena (ili sakrivena) zbog zloporabe od komunističkih vlasti. S druge strane, o presudi sestara, a posebice o smrti sestre Žarke, postoji glas naroda, svjedoka, koji na optužbe i presudu, kao i izvršenu smrtnu kaznu odgovara drugačije. Upravo je glas naroda – a pritom mislim na glas Gospićana, onih koji su u Gospiću bili u vrijeme njezine osude i smrti te prenosili svoja svjedočanstva unatoč prijetnjama i zabranama, i na glas sestara milosrdnica koje su sestru Žarku Ivasić poznavale te s njom dijelili zatvorske dane – potakao Družbu sestara milosrdnica na započinjanje istraživanja o životu i nevinom stradanju sestre Žarke Ivasić.

1. Poslanje služenja bolesnicima

1.1. Optužba i poziv

Sestra Žarka Julijana Ivasić, rođena je 1908. godine u Krašiću.¹ U redovničkom pozivu slijedila je svoju stariju sestru te je godine 1931. ušla u

¹ Arhiv Župe Presvetog Trojstva – Krašić (dalje AŽPTK), *Status duša Župe Presvetog Trojstva – Krašić*, 127.

Samostan sestara milosrdnica u Zagrebu. Poslanje prema kojemu će je Družba usmjeravati, a odredit će tijekom njezina života u vremenu rata i poraća, bit će služenje bolesnicima.² Sestra Žarka dolazi u Banovinsku bolnicu u Otočcu 1939. godine netom nakon završene bolničke škole³ i ondje ostaje do rujna godine 1943. kada su, kako je zapisano u Družbinim kronikama, 14. rujna "radi ratnih prilika" sestre napustile bolnicu.⁴ Ondje se godine 1943. uz sestru Žarku nalaze još četiri sestre milosrdnice (sestra Verena Fostač⁵, sestra Eutihija Novak⁶, sestra Hubertina Džimbeg⁷ i sestra Celestija Lucija Radošević⁸ – koja će u studenome 1943. napustiti Družbu, ali će poslije biti suđena s ostalim sestrama).⁹

Možemo reći da su u vremenu poraća (ukoliko analiziramo optužene ili ubijene sestre milosrdnice prema njihovu zanimanju) u velikoj mjeri optužbama bile najizloženije sestre bolničarke jer ljudska, kršćanska, ali i medicinska etika zahtijeva, i u smjenama vlasti, milosrđe prema svakom bolesniku i ranjeniku (spašavanje života ljudi), bez obzira na njegovu opredijeljenost, odnosno pripadnost određenoj vojsci. Kod te je dakle profesije, po potrebi, optužbu bilo vrlo lako stvoriti.

Prema zapisima i svjedočanstvima osoba koje su poznavali sestru Žarku (to je, primjerice, sestra Hubertina Džimbeg, koja je s njom bila i osuđena u

² Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskog su od svog dolaska u Hrvatsku 1845. godine bile posebno cijenjene po bolničkoj djelatnosti. Uz djelatnost u bolnicama bila je razvijena odgojno-prosvjetna djelatnost te djelatnost u različitim karitativnim ustanovama.

³ Opširnije o životu i radu sestre Žarke Ivasić do dolaska u bolnicu u Otočcu vidi: V. POPIĆ, 2010, 15-68.

⁴ Arhiv sestara milosrdnica Provincije Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije – Zagreb (dalje APBZBDM), *Filijale Zagrebačke provincije*, br. 95.

⁵ Sestra Verena Fostač rođena je u Bachorzu (Poljska) godine 1898. U Družbu sestara milosrdnica stupila je 1916. godine u Zagrebu, a privremene zavjete položila je 1919. godine. U Otočcu je službovala od 1936. do 1943. godine kao bolničarka (instrumentarka). Umrla je u Zagrebu 1989. godine (Arhiv Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga – Zagreb (dalje ADSM), *Osobnici*, br. 2633.).

⁶ Sestra Eutihija Novak rođena je 1899. godine u Selskoj Gori (Slovenija). U Družbu sestara milosrdnica ušla je 1926. godine, a privremene zavjete položila je 1929. godine u Zagrebu. U Otočcu je djelovala od 1941. do 1943. godine kao kuharica. Poginula je tijekom savezničkog bombardiranja Osijeka 1944. godine (ADSM, *Osobnici*, br. 3227.).

⁷ Sestra Hubertina Džimbeg rođena je 1920. godine u Otoku (Sinj). U Družbu sestara milosrdnica je ušla 1937. godine, privremene zavjete položila je 1939. godine u Zagrebu. U Otočcu je djelovala od 1941. do 1943. godine kao bolničarka. Umrla je u Zagrebu 2010. godine (ADSM, *Osobnici*, br. 4104.).

⁸ Lucija Radošević došla je u Otočac 1941. godine te djelovala do rujna 1943. godine kao bolničarka. Istupila je iz Družbe neposredno nakon odlaska iz Otočca (1943. g.). ADSM, Izvještaj od 12. studenog 1943; Dopis br. 497/1943.

⁹ *Šematizam Družbe sestara milosrdnica*, 1943, 51.

Gospiću, potom Franjo Ostović¹⁰, Angela Kranjčević¹¹ i Ljerka Bobinac¹²), tijekom godina svoga djelovanja među bolesnicima, sestra Žarka je pokazala veliku požrtvornost i jednaku ljubav prema svima. Među onima s kojima je živjela davala je svjedočanstvo redovnice koja je istinski živjela svoj poziv.¹³

1.2. Bolnica u Otočcu u kontekstu ratnih zbivanja¹⁴

Bolnicu u Otočcu, njezine korisnike i dio osoblja, napose skupinu sestara milosrdnica, neki od tumača povijesti (jednostrano) će unijeti u svoje zapise o ratnim zbivanjima godine 1943. Naime, Otočac je u ratnom vremenu doživio nekoliko puta smjenu vlasti. Tako, pod upravom je Nezavisne Države Hrvatske (NDH) od 1941. do travnja 1943; potom je od travnja 1943. do siječnja 1944. kratko vrijeme partizanski, a od siječnja 1944. pa sve do travnja 1945. ponovno je u nadležnosti NDH. Nakon dolaska partizana 16. travnja 1943. Otočac postaje "ratna prijestolnica Hrvatske."¹⁵ U njemu je bilo sjedište Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (CK KPH), Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske (GŠ NOVH), Zemaljskog antifašističkog vijeća Hrvatske (ZAVNOH-a), Antifašističkog fronta žena Hrvatske (AFŽH), Pokrajinskog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije za Hrvatsku (PK SKOJ-a) za Hrvatsku, a u njemu su se nalazile i redakcije onodobnih listova Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a) Hrvatske. S druge strane, nedaleki Gospić za cijeloga rata partizani nisu mogli osvojiti.

¹⁰ ADSM, Iskaz Franje Ostovića od 21. kolovoza 2009. Franjo Ostović rođen je 1923. godine u Ličkom Lešću. Svoju mladost (do 1941. g.) proveo je u Otočcu učeći pekarski zanat. Pekarnica u kojoj je djelovao opskrbljivala je bolnicu.

¹¹ ADSM, Iskaz Angele Kranjčević od 12. srpnja 2007. Angela Kranjčević rođena je 1932. u Brinju. Živjela je od 1937. godine na Luki blizu Otočca. Sestre Žarke se osobno sjeća, a o njoj zna i iz kazivanja svoje majke (pacijentice u otočkoj bolnici koja se susretala sa sestrom Žarkom tijekom liječenja).

¹² ADSM, Iskaz Ljerke Bobinac od 5. kolovoza 2007. Ljerka Bobinac rođena je 1926. godine u Otočcu, gdje je živjela do svoje sedamnaeste godine (do sredine 1943.) kada je bila protjerana s obitelji u Gospić. Bila je sudionica Križnoga puta nakon kojeg je zatvorena u gospićkoj kaznionici te puštena za vrijeme amnestije. Umrula je u Otočcu 2009. godine. O sestrama milosrdnicama znala je iz osobnog iskustva (susretala ih je pomažući u bolnici za vrijeme rata), a o napadu na Otočac i otočku bolnicu (u rujnu 1943.) ispričali su joj roditelji. Također, o sudbini sestara saznala je i od Lucije Radošević (bolničarke u otočkoj bolnici, v. bilješku br. 9), koju je susrela u gospićkoj kaznionici. O sestri Žarki čula je od kažnjenika gospićke kaznionice.

¹³ ADSM, Iskaz sestre Hubertine Džimbeg od 12. lipnja 2008.

¹⁴ O detaljnoj analizi ratnih zbivanja godine 1943. u Otočcu i oko njega vidi: J. GRBELJA, 2004, 115-142.

¹⁵ Vidi: M. BUKVIĆ, 1971, 331.

Od početka svog djelovanja pa sve do polovice rujna 1943. (kada je neko vrijeme prekinula s radom) bolnica u Otočcu je civilna (državna),¹⁶ ali također prima ranjenike. Od vojske NOP-a na tom su području godine 1943. prisutne VI. lička i VIII. kordunaška brigada,¹⁷ a kasnije i XIII. primorsko-goranska brigada. U Lici je od 1943. godine djelovala i civilna zdravstvena služba, kojom je rukovodio Zdravstveni odjel ZAVNOH-a, a pomagao vojni sanitet.¹⁸ Period partizanske vlasti u Otočcu, s obzirom na djelovanje bolnice, dokumentirano je u fondovima ZAVNOH-a te Glavnog štaba Hrvatske (sanitet). Bolnica u Otočcu bila je jedina u kojoj su se (nakon spaljivanja bolnice na Bijelim Potocima u lipnju 1943.) vršile složenije operacije.¹⁹ Zahtjevne prilike u sanitetu tijekom godine 1943. opisuje S. Blažević te navodi da se bolnica u Otočcu ističe suvremenosti i kvalitetom.²⁰

U popisu liječnika vojnog saniteta iz lipnja 1943. nalazimo i dr. Franju Polačeka, upravitelja otočke bolnice (od godine 1939.).²¹ No, on se ne nalazi na popisu osoblja (kojim direktno rukovodi ZAVNOH)²² od 9. studenog 1943. (dakle nakon ustaškog napada na Otočac u rujnu 1943.), kada se kao upravitelj bolnice navodi dr. Desider Julius (prethodno predstojnik neurološkog odjela u Vrapču). Iz dokumentacije Zdravstvenog odjela ZAVNOH-a možemo zaključiti da 17. rujna 1943. Zdravstveni odjel ZAVNOH-a predlaže sanitetskom odsjeku Glavnog štaba Hrvatske da se bolnica u Otočcu pretvori u vojno-partizansku bolnicu (dalje: VPB) pod vojnom upravom.²³ Tako se i dogodilo, kako navodi I. Kralj, te je otočka bolnica došla u nadležnost vojnog saniteta (vodila se pod imenom VPB br. 2).²⁴ No, partizanski ranjenici su početkom listopada, zbog nadiranja neprijatelja, iz otočke bolnice "evakuirani u sigurnije bolnice na teritoriji Like, a već u studenom se ta bolnica opet koristi i za potrebe NOV."²⁵

¹⁶ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), fond: *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske* (dalje: ZAVNOH), Zdravstveni odjel, 1.207.2, 1943. juni 16, B. Br. 143, 12.271.

¹⁷ S. BLAŽEVIĆ, 1973, 464.

¹⁸ S. BLAŽEVIĆ, 1973, 458.

¹⁹ S. BLAŽEVIĆ, 1973, 465-466.

²⁰ S. BLAŽEVIĆ, 1973, 461.

²¹ HDA, fond: *Glavni štab Hrvatske 1941.-1943.*, br. 1895, kut 5, *Popis liječnika vojnog saniteta, lipanj 1943.* Prema iskazu Jose Markovića iz 1998. godine (ADSM) koji je s dr. Polačekom (nakon rata) radio u ogulinskoj bolnici, dr. Polaček je bio stručan i cijenjen liječnik, privržen vjeri i Katoličkoj crkvi zbog čega je bio klevetan i proganjen od komunističkih vlasti u Ogulinu.

²² S. BLAŽEVIĆ, 1973, 472.

²³ HDA, fond: *ZAVNOH, Zdravstveni odjel*, 1.207.2, 1943. sept 17, br. 1230/43, 12.100.

²⁴ Do lipnja 1943. VPB br. 2 odnosila se na bolnicu u Bijelim Potocima koju su u lipnju spalili četnici.

²⁵ I. KRALJ, 1977, 543.

Pri ponovnom otvaranju bolnice u studenom 1943. Zdravstveni odjel ZAVNOH-a traži od Glavnog saniteta NOV i POH da urgira povratak stvari koje su prilikom evakuacije bolnice u Otočcu odnesene u Trnavac (VPB br. 3).²⁶

Iza siječnja 1944. bolnica (nakon smjene vlasti) ponovno postaje civilna te – kako saznajemo iz dopisa upućenim Družbi sestara milosrdnica od 28. veljače 1945., u kojem Ministarstvo zdravstva i udružbe (Glavno ravnateljstvo za zdravstvo – dr. Pavao Čepulić, nadstojnik odjela za bolnice i lječilišta) moli za ponovan dolazak sestara milosrdnica u otočku bolnicu – bolnica je započela s redovitim radom prije šest mjeseci. Na dopis je negativno odgovoreno 14. ožujka 1945. jer sestrama "koje su bile došle iz Otočca morali smo popuniti izpražnjena mjesta po drugim bolnicama, odakle ih sada ne možemo povući, budući da su i tamo neobhodno potrebne. Kako nema vjerojatnosti, da bismo i ubuduće mogli dati sestre u Otočac, to smo slobodni preporučiti visokom naslovu, da se u tome pitanju obrati na koju drugu redovničku Družbu."²⁷

Partizani ponovno ulaze u Otočac 6. travnja 1945. O sudbini bolnice u tom vremenu donekle možemo saznati iz obavijesti koju Kotarski Narodnooslobodilački odbor (NOO) Otočac upućuje Okružnom NOO za Liku (datum je 10. travnja 1945.): "Civilnu bolnicu preuzela je na upotrebu Vojna vlast u kojoj se nalazi vrlo mnogo lijekova sa odličnom aparaturom i Rentgenom, te nama nisu dozvolili da je preuzmemo. Apoteku smo blokirali i čuva se vlasnik apoteke je ubijen sada, pošaljite nam stručnjaka za detaljno preuzimanje apoteke."²⁸ Temeljem sadržaja dopisa od 25. svibnja 1945. zaključuje se da je dr. Polaček u to vrijeme i dalje na dužnosti u Otočkoj bolnici.²⁹

2. Otočac, 13./14. rujna 1943.

2.1. Izvori i literatura

Za sudbinu skupine sestara milosrdnica, a napose sestre Žarke Ivasić, koju ovim prilogom želim osvijetliti, odlučujući je period devetomjesečne

²⁶ HDA, fond: ZAVNOH, Zdravstveni odjel 1.207.2, 1943 nov 10, br. 1319/43, 12.174

²⁷ ADSM, dopis br. 12/1945, od 14. 3. 1945.

²⁸ Državni arhiv u Gospiću (dalje: DAGS), fond: *Kotarski komitet KPH/SKH Otočac 1945-1955* (86), Zapisnici, 210/45.

²⁹ HDA, fond: *Personalni spisi državnih službenika zemaljske vlade, pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava Nezavisne Države Hrvatske, serija: Personalije zdravstvenih radnika, 1941.-1950.*, Ministarstvo narodnog zdravlja upućuje dopis br. 1125/45 Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu 25.05.1945. To potvrđuje i iskaz D. Naprte u zapisniku br. 66-11 od 23.07.1945. u HDA, fond: *Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske* (dalje: ZKRZ), ZKRZZh 42888-42908.

partizanske vlasti u Otočcu. Događaj presudan za sudbinu sestara dogodio se u noći s 13. na 14. rujna 1943. godine. Izvori i literatura o ovome događaju mogu se podijeliti u četiri skupine. U prvu skupinu spada građa koja je nastala u vremenu neposredno nakon događaja, a to znači od rujna 1943. pa sve do kraja 1944. godine te uključuje i razne zabilješke memoarskog tipa koji su moguće nastali (ili bili otisnuti) i poslije, ali se na njega odnose; druga skupina odnosi se na poratne godine 1945. i 1946., a povezana je s interpretacijama događaja upotrijebljenim za različite političke svrhe te je vezana za sudski proces protiv sestara; treću skupinu čine pronađene interpretacije događaja (prisutne u različitim publikacijama novijeg vremena te arhivskoj građi) koji će, bez obzira na vremenski odmak od događaja, i dalje donositi sliku kakva je bila prisutna u jednom trenutku (izmanipulirane) povijesti; četvrtu i vrlo važnu skupinu izvora, čine iskazi svjedoka osude i smrti sestre Žarke.

Ovaj članak predstavlja doprinos pojašnjenju nedosljednosti prisutnih u određenoj kategoriji izvora i literature o događaju u otočkoj bolnici 13./14. rujna 1943. s obzirom na informacije koje će donijeti, služiti će kao nadopuna članku Josipa Grbelje,³⁰ dijelom prema primjedbama njegovih recenzenata dr. sc. Mihaela Sobolevskog i dr. sc. Zdravka Dizdara. Cilj je bolje pojasniti ulogu (odnosno lažnu, nametnutu "krivnju") redovnica u događaju, onako kako su je prikazali dokumenti i publikacije neposredno nakon događaja, a poslije s određenim vremenskim odmakom. U tom pogledu želi se jasnije vidjeti povezanost struktura inkriminacija protiv sestre Žarke Ivasić s odnosima državne politike prema Katoličkoj crkvi.

2.2. Godine 1943. – 1944.

Boljemu razumijevanju događaja kao i "krivnje" časnih sestara u događaju u bolnici 13./14. rujna 1943. pridonose tri dokumenta (sva tri u građi HDA): Izvješće od 14. rujna 1943. koje se podnosi Okružnom komitetu KPH, a podnosi ga drug Dane Naprta KK KPH Otočac,³¹ Obavijest Izvanrednog vojnog suda NOV Hrvatske, od 19. rujna 1943.³² i prijepis pisma svjedokinje očevidca sestre Verene Fostač od 7. lipnja 1944. upućeno Tajnici Družbe.³³

³⁰ Vidi bilješku 15.

³¹ HDA, KP-235/535.

³² HDA, fond: *Glavni štab Hrvatske 1941.-1943.* (br. 1895), *Obavijest izvanrednog Vojnog suda NOV Hrvatske, od 19. IX. 1943.*, NOV-3/307; donosi ga J. GRBELJA, 2004, 128-130.

³³ HDA, fond: ZKRZ (br. 0306), Zh, br 42888-42907, kut. 534. Pismo je objavljeno u članku Đorda Ličine ("Krvava noć u Otočcu") u *Vjesniku*, Zagreb, 1987.

Prvo izvješće o događaju Okružnom komitetu KPH podnosi Dane Naprta (donosi se izvadak), među ostalim istaknuvši "sestrice" u bolnici koje su "išle sa njima" (ustašama).³⁴

"Noćas 13-na 14 ov. mjeseca napadnut je Otočac sa svih strana, od strane ustaša. Glavni napad bio je uperen na komandu mjesta i kotarski komitet. Snage neprijatelja su još nepoznate, samo se moglo ocjeniti po samom napadu dasu bile dosta jake. Govori se od 500-800 – konstatovano je da je to bilo bojna Deljko Bogdanovića.³⁵ Od naših snaga nije bilo ništa nego straža Komande mjesta. Neprijatelj je uspio provaliti u grad i nanešene su sledeće žrtve na našoj strani: 6 stražara komande mjesta, žinir od Zavnoha Korošac, i neki muzičar navodno da je stradao. Zatim u bolnici u Otočcu zaklato je 10 ranjenih i bolesnih partizana sve sestrice išle su sa njima. (...) Napad je izvršen u 1h po ponoći, a povukli su se iz grada oko 6h u jutro."

Ovo prvo izvješće, napisano neposredno nakon događaja, dopunjeno je nekoliko dana poslije, 19. rujna 1943, u obavijesti Izvanrednog vojnog suda NOV Hrvatske, inkriminacijama uperenim protiv redovnica bolničarki, koje su prema toj njihovoj prvoj komunističkoj optužnici pomagale ustašama u ubijanju bolesnika. Prema dokumentu, žrtve napada su ranjeni borci NOV "koje su ustaše uz pomoć 'bolničarki' 'časnih sestara', okrutnih zločinki zaklali na bolesničkim posteljama." No, uz to se pojavljuje i inkriminacija špijunaže povezana s otočkim kapelanom Antunom Žilavcem,³⁶ "najtežim i najpodmuklijim zločincem." Napad je, kazuje dokument, izvršen dugo planiranom akcijom uz pomoć pojedinaca – špijuna koji su izvještavali o kretanju partizanskih snaga (i uz to materijalno potpomagali ustaše). Kapelan Antun Žilavec bio je, prema interpretaciji Izvanrednog vojnog suda NOV, "glavni organizator": održavao je vezu s ustašama, "davao podatke o stanju u Otočcu i širio neprijateljsku propagandu" te je tako "zloupotrebio svoj svećenički položaj". Uz to "okrivljeni Žilavec svojom rabotom izvršio je niz zločinačkih djela protiv naroda, on je bio pomagač umorstvu koje su izvršili ustaše na 25 pripadnika NOP." Žilavec i još petnaest građana Otočca strijeljani su 20. rujna kao odmazda, iako u presudi strijeljanima među okrivljenima (navedenim poimence) nema ni spomena o časnim sestrama iz bolnice u

³⁴ Rođen 1907. u Podumu, stupio u NOB 1941. Nosilac Partizanske spomenice 1941. u toku NOB bio komesar bataljona, zatim sekretar KK KPH za kotar Otočac. Vidi: M. BUKVIĆ, 1971, 514.

³⁵ Krivi navod imena, treba stajati Delka Bogdanića.

³⁶ Antun Žilavec, podrijetlom Slovenac, rođen 1915. u Senju. Zaređen za svećenika 1940. Služio kao kapelan najprije u Perušiću, potom bio 1941. postavljen za župnika u Dabru, kod Otočca, zbog opasnosti od četnika morao 1943. bježati u Otočac. A. PUST i dr., 1995, 156-157.

Otočcu.³⁷ Istodobno je, prema istom izvoru, od još 98 uhićenih ljudi 24 puštena, a 74 kažnjeno zatvorom.³⁸ Ovakav nastup partizana, kako navodi J. Krišto, slijedi kao posljedica jačanja partizanskog pokreta od pada Staljingrada (veljača 1943.), a posebice nakon kapitulacije Italije (8. rujna 1943.). Osjetivši se snažnijima, partizani su pojačali svoje aktivnosti i likvidacije katoličkih svećenika. Uz to, početkom 1943. godine započinju nastojanja da se nadbiskupa Stepinca proglasi ratnim zločincem.³⁹ U tom kontekstu, princip okrutne odmazde i optužbi te nužnost pronalaska krivca za vlastiti propust čini se razumljivijim.

Treće izvješće (sjećanje svjedokinje – očevidca) nastalo je 7. lipnja 1944. Sestra Verena Fostač, predstojnica zajednice sestara u otočkoj bolnici godine 1943., šalje svoj odgovor na zamolbu sestre Tajnice (neimenovana) za pojašnjavanje okolnosti događaja u bolnici u rujnu 1943. te opisuje događaj iz drugačije perspektive:

"U 2 sata poslije pola noći zapucale su puške nad našom bolnicom, koja se nalazi upravo pod brdom. U noćnoj službi nalazila se jedna drugarica Zorka iz Vrebca, koja čim su puške zapucale izbjegla sa još jednim podvornikom primorcem na glavna vrata, što je time omogućen brzi ulaz ustašama u bolnicu. Dok smo se obukle i sa strahom otvarale vrata koga ćemo zapaziti u hodnicima, ustaše su već bili u kući. Odmah su dvojica pristupili nama sestrama i rekli su nam neka se spremamo, jer idemo s njima. S. Žarka ih je molila da ide gore s njima nisu joj dali, onda ih je molila neka im se ništa ne dogodi i oni su odgovorili da im se ne će ništa dogoditi. Ustaše su neprestano stajali na našim vratima dok smo se spremali i pakirali. U kući je vladala velika tišina, nitko nije bježao niti vikao, te nismo ništa slutili, da se što događa u sobama bolesnika. S. Žarki je nakon jedan sat spremanja uspjelo da ide vidjeti jednog teškog ranjenika, stajala je kraj njega i tražila puls i nije odmah primjetila, da je dotični već zaklan. Kad je to opazila, onda je doletjela dolje sva prestrašena i bez daha. Dugo vremena nismo mogli dobiti od nje riječi da pitamo, što se je dogodilo. Nijedna sestra nije označivala bolesnike, kako to drugari tvrde pa niti s. Cel.

Mi se nismo smjele maknuti iz soba u kojima smo se pakirale. Kasnije smo čuli, da su ustaše upotrebili za označivanje jednu djevojku, koja je pomagala u kuhinji imenom Eva, pravoslavka, nije bila namještena, nego neka

³⁷ J. GRBELJA, 2004, 127-130.

³⁸ U izvješću Štaba VI. Divizije NOVH od 1. X 1943. upućenom Štabu I. Korpusa NOVH stoji da su ustaše, koje su iz Gospića krenule razoružati Talijane u Senju, bili "obavješteni od pučanstva u Krasnu o prisustvu većih naših snaga u Senju, te su izvršile prepad na Otočac". Vidi: *Zbornik dokumenata i podataka...*, 1957, 13.

³⁹ J. KRIŠTO, 1998, 347-348.

sirota, koja je bila na liječenju u bolnici i nije bila čistog mozga, vidjele nismo od sestara ni jedna.

Čuli smo da su bili i civili ranjeni svi poklani. Bilo nam je vrlo žao tih bolesnika, jer su nas jako voljeli. Često su nam rekli, da se ne trebamo Bogu moliti, jer da ćemo doći u nebo što njima pomažemo i dobro činimo.

U glavnom sam Vam opisala kako je bilo tu noć. Mnoge bi mogli sakriti i zaključati, da nisu glavna vrata ostala otvorena. Dragi Bog nam je svjedok, i biti će nam sudac i zna, da nismo u tom zlu niti sa pola riječi skrivile."

Pravo je čudo (ili promišljena akcija) da je takav dokument uopće sačuvan, jer je ratno i poratno vrijeme obilovalo uništavanjima arhivske građe u raznim crkvenim institucijama zbog njihove zloporabe od komunističkih vlasti. Možemo jedino pretpostaviti da su imena navedena u pismu dobro poslužila formuliranju kasnijih inkriminacija. Dostupna vojna izvješća ne spominju događaj u bolnici (već samo napad na Otočac), a časne sestre se spominju tek u kontekstu odlaska s ustaškom vojskom.⁴⁰

2.3. *Tisak i memoaristika (1943.-1944.)*

Jedan od prvih novinskih napisa o događaju objavljen je u *Ličkom kuriru*, glasilu Narodnog fronta Like.⁴¹ U tom članku, ne spominjući redovnice bolničarke, Dane Naprta izvještava o smrti Đure Ružića sljedećim riječima: "Mučkim i podlim napadom krvožedne ustaško-četničke bande na Otočac, noću od 13. na 14. ov. mj. pao je među ostalim žrtvama i drug Djuro Ružić, sekretar Kotarskog Komiteta K.P.H. i jedan od najistaknutijih boraca ovoga kotara." On svoje izvješće zaključuje riječima: "U grudima svih njegovih drugova jača mržnja prema njegovim ubicama i čežnja za osvetom. Osveta će biti teška i nemilosrdna." Uz to, u glasilu *Naprijed – organ KPH* (koji je 1943. imao svoju redakciju u Otočcu), nalazimo pretisak članka (od 22. rujna 1943.) pod nazivom "Otočački zločin"⁴²

"U noći između 13. i 14. o. mj. rulja poživinčenih ljudi kova Pavelića i Mihailovića mučki je napala nezaštićeno mjesto Otočac i na najzvjerskiji način koljući ubila 27 osoba, među njima u samoj bolnici 9 ranjenika koje su zločinci poklali uz aktivno učešće nekih tzv. "časnih sestara" – nedostojnih stvorenja, koje su uprljale svoj poziv. (...) Ove podivljale ustaške zvijeri klali su, ubijali i

⁴⁰ Vidi: J. GRBELJA, 2004, 121-122; *Zbornik dokumenata i podataka...*, 1956, 274, 672; ADSM, Iskaz sestre Hubertine Džimbeg od 12. lipnja 2008.

⁴¹ *Lički kurir*, god I, br. 20, 20. rujna 1943, 1.

⁴² *Dokumenti historije...*, 1951: *Naprijed – organ KPH*, god. I, 22. IX. 1943, br. 23, 307-308.

palili u času kada se nad silnim našim pobjedama razigralo srce stotine hiljada, u času kada slavimo pobjede nad tuđinskim nasilnicima."

U navedenom novinskom izvješću vidimo da se događaj zbio u trenutku kad se nad "silnim pobjedama razigralo srce stotine hiljada." Redovnice su, naglašava pisac članka, bile aktivne učesnice, "nedostojna stvorenja, koja su uprljala svoj poziv."⁴³

Vrijedno je spomenuti i memoarske zapise osoba koje su u vrijeme oko 13./14. rujna 1943. boravile u Otočcu (ili oko Otočca), ili su za napad saznale vrlo brzo nakon što se dogodio. Prvi navodi J. Grbelja, a predstavlja rukopis – memoare dr. Zlatana Sremca pod nazivom *Susreti sa španskim borcem*. Budući da je u Grbeljinu radu citiran zapis koji se odnosi na noć 13./14. rujna, ovdje ću navesti samo dijelove koje se odnose na definiciju "krivice" redovnica:

"Toga jutra, 14. septembra 1943., obišao sam bolnicu u koju su bili provalili ustaše te noći, i tu sam u hodniku vidio leševe poubijanih naših drugova i drugarica. To što su ustaše učinile te noći u bolnici s bolesnicima i ranjenicima, koji su ležali na bolesničkim posteljama, način na koji su to učinili i ponašanje nekih časnih sestara ući će u anale kriminaliteta. (...) Bila je to strašna slika – gledati mrtve drugove koje su ustaški koljači poubijali poubijali na bolesničkim krevetima zahvaljujući zločinačkom i ciničkom držanju žena zločinaca koje su bile časne sestre. (...) Ovakav nezapamćen zločin ostavio je na mene kao liječnika težak utisak, jer sam prvi put u životu vidio da osobe kojima je povjereno zdravlje i život bolesnih i ranjenih saučestvuju u njihovu ubijanju, odnosno pokazuju koljačima koje bolesnike treba ubiti. Ogorčenje građana u Otočcu i okolici, te svih boraca NOB-a koji su vidjeli i čuli za ovaj zločin bilo je veliko, a naročito kad je istraga ustanovila da su domaći kapelan i neke časne sestre bile u službi fašista i obavještavali ih o situaciji i rasporedu naših snaga."⁴⁴

Iz zapisa Z. Sremca saznaje se i da je u to vrijeme u Otočcu boravio i Svetozar Ritig (koji se tih dana pridružio partizanima). Događaj je Sremec opisao još jednom, gotovo dvadeset godina kasnije u govoru na komemoraciji dra Svetozara Ritiga 25. srpnja 1961. u Staroslavenskom institutu u Zagrebu.⁴⁵ Ubijeni partizani su pokopani crkveno (o čemu postoji i niz fotografija u

⁴³ Od ostalih novinskih tekstova, nastalih u periodu od rujna 1943. do kraja 1944. nalazimo tekst Josipa Barkovića (citira J. GRBELJA, 2004, 131-132.) u *Novostima* br. 7. od 28. lipnja 1944. 2.

⁴⁴ J. GRBELJA, 2004, 126-127.

⁴⁵ Č. PETEŠIĆ, 1982, 28.

Arhivu Hrvatskog povijesnog muzeja⁴⁶), a sprovedni obred je predvodio otočki župnik Grga Starčević. Zlatan Sremec, liječnik po profesiji i blizak prijatelj S. Ritiga, u već definiranoj krivnji časnih sestara (špijunaža) posebno naglašava dimenziju iznevjerenog bolničarskog (i redovničkog) poziva, tj. neetičkog i zločinačkog ponašanja u pozivu koji sam po sebi uključuje bezuvjetnu i požrtvovnu brigu za bolesne i nemoćne (što se može vidjeti i u članku "Otočački zločin").

Sljedeći memoarski zapis odnosi se na Vladimira Dedijera. On je u svom *Dnevniku*⁴⁷ opisao među ostalim i boravak u Otočcu gdje boravi od 20. kolovoza do 9. rujna 1943. godine. Kao zapis za dan 29. kolovoza Dedijer spominje: "Meni se opet desila nezgoda, kad sam se probudio, jastuk mi je bio krvav. Probila mi je krv iz stare rane. Bio sam kod doktora. Veli mi da bih se morao operisati. Nemam poverenja u 'časne sestre' i ovog doktora koji je radio s ustašama, da mi čeprka po lobanji."⁴⁸ Uz to, navodi da su 5. rujna u pripravnosti "jer postoji mogućnost od ustaško-četničkog upada u Otočac."⁴⁹ Potom, 27. rujna u slovenskim je šumama, ali do njega dolazi vijest o događaju u Otočcu. U zapisu navodi kako je komanda mjesta znala da se sprema napad koji je, kaže on, organizirao kapelan, a pokolj u bolnici redovnice:

"U noći između 13 i 14 septembra jedan ustaški trup upao je u Otočac: Terzić je obavestio komandanta mesta da se napad sprema, ali ovaj nije ništa preduzimao 'da paniku ne bi širio'. (...) Popaljeno je oko 20 kamiona materijala i ubijeno 27 drugova. Desetak je zaklano u bolnici, a straža u komandi mesta je izgorela. Ustaše i četnici su bili svega tri sata u gradu. Naši su kasnije otkrili da je glavni organizator napada bio bio kapelan iz Otočca. On i još 16 zlikovaca su izvedeni pred sud, osuđeni i strijeljani. Pokolj naših ranjenih drugova u bolnici organizovale su kaluđerice, 'časne' sestre. One su ustašama prokazivale ko su partizani, pa su ih mučili, sekli butine i mišice da bi što duže izdisali."⁵⁰

Dedijerovo izvješće donosi nadopune izravno vezane za ulogu sestara milosrdnica u događaju u otočkoj bolnici, u komunističkoj interpretaciji, koje zaokružuju sliku koja je trebala doći do šire javnosti (odnosno koja je do javnosti u godinama koje će slijediti kontinuirano dolazila).

⁴⁶ Arhiv Hrvatskog povijesnog muzeja (dalje: AHPM), Dokumentarna zbirka 2, inv. br. 2601, br. filma 22, neg. 11-20.

⁴⁷ V. DEDIJER, 1951.

⁴⁸ V. DEDIJER, 1951, 550.

⁴⁹ V. DEDIJER, 1951, 554.

⁵⁰ V. DEDIJER, 1951, 593. Kao natuknica navedena je kasnija sudbina skupine sestara, njihova imena te vrijeme njihovog suđenja u Gospiću (suđenje je, prema Dedijerovom navodu završeno 14. veljače 1946., a okrivljene su osuđene na smrt).

3. Istraga, podizanje optužnice, presuda

3.1. izvori i literatura

Za odlučujuće trenutke u stradanju sestre Žarke Ivasić (njezinu osudu i smrt) temeljni izvor predstavljaju spisi Okružnog suda Gospiću, br. K-30/46, koji se nalaze u građi Državnog arhiva u Gospiću. U tim spisima nalaze se gotovo svi sačuvani dokumenti povezani s procesom protiv sestre Žarke Ivasić i skupine sestara milosrdnica: prvi dopisi, zapisnici s preslušanja, iskazi optuženih, optužnica, presuda, žalba i ostali dokumenti koji nam pomažu u rekonstrukciji daljnje sudbine pojedinih optuženica, napose sestre Žarke. Kako je proces tekao možemo saznati iz dokumenata u posjedu Državnog arhiva u Washingtonu (dalje: NA), koji govore o razinama intervencija (i rezultatu intervencija) poduzimanim u vezi sa slučajem skupine sestara. U građi HDA za rekonstrukciju tijeka procesa korišteni su fondovi ZKRZ i SDS RSUP.⁵¹ Arhiv Družbe sestara milosrdnica, stjecajem okolnosti (zbog namjerno uništene ili sakrivene građe), ne donosi gotovo nikakvu dokumentaciju o procesu protiv sestara (izuzev naznaka o smrti sestre Žarke – datum, vrsta smrti, te naznaku da su sestre u gospićkom zatvoru te da se protiv njih vodi proces).⁵² Slučaj sestara spominju i *Dokumenti o protunarodnom radu*⁵³ te *Magnum crimen*⁵⁴ Viktora Novaka. Tijekom održavanja sudskog procesa u Gospiću (siječanj/veljača 1946.) režimski tisak donosi članke vezane uz slučaj sestara te presudu. No, upravo zbog drugačijih informacija koje daju, može se reći da su najvrjedniji izvori o tom periodu svjedočanstva osoba koje su tada živjele i trpjele komunističku represiju (i bile svjedocima trpljenja drugih).

3.2. Odnos Crkve i Države 1945.

Da bi se bolje razumjelo, i datumski i sadržajno, smjer u kojem će se proces protiv sestre Žarke (i sestara) odvijati, potrebno je prisjetiti se što se događalo u prvim poratnim godinama, a svjedočilo je da je "kamen spoticanja" novoj vlasti bila vjera, duboko ukorijenjena u hrvatskom narodu. Nespojivost komunističke ideologije (partizanskog pokreta) s kršćanstvom, u periodu

⁵¹ HDA, fond: *Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke republike Hrvatske*, (dalje SDS RSUP).

⁵² ADSM, *Upisna knjiga I*, matični broj Družbe 3620; *Stanje Družbe 1946.*, br. 310-1946.; Izvješće za godinu 1946., br. 90/1946.

⁵³ *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946. (priredili J. Horvat – Z. Štambuk).

⁵⁴ V. NOVAK, 1948.

neposredno prije završetka rata, opetovano su naglašavali katolički biskupi.⁵⁵ Ovakav smjer vodstva Crkve u Hrvata nastavio se i nakon završetka rata. Od svibnja 1945., kada je uhićen nadbiskup Stepinac, pa sve do rujna 1945. crkveno vodstvo uputilo je više oštih prosvjeda protiv uhićenja i mučenja svećenika, redovnika, redovnica i katolika uopće (prosvjed Nadbiskupskog duhovnog stola protiv uhićenja svećenika, biskupa - 5. lipnja 1945., potom Stepinčevi sastanci s Titom i Bakarićem - nakon njegovog povratka iz zatvora u nadbiskupski dom, i napokon 20. rujna 1945. Pastirsko pismo katoličkih biskupa protiv postupaka komunističkih vlasti).⁵⁶ Izazvana (i nadalje raskrinkana) nova je vlast morala pronaći način na koji će najbolje okriviti Crkvu i smanjiti njezin utjecaj u narodu. Najlakši je način bio prikazati Crkvu kao (najveću) suradnicu ustaškog (Pavelićevog) režima i time je odrediti kao protunarodni element u državi.⁵⁷ U to su vrijeme u javnosti izrazito bile prisutne klevete protiv Katoličke crkve i brojni lažni svjedoci.⁵⁸ Prosesi (pojedinačni slučajevi), a pritom i članci objavljeni u režimskom tisku, bili su najbolji način da se narodu prikaže da je Katolička crkva upravo narodni neprijatelj. U tom pogledu, već je unaprijed bila definirana krivnja onih koji su Crkvi pripadali (posebice klera).

U jesen 1945. započeli su tzv. "veliki sudski procesi" koji su obuhvaćali političke ličnosti NDH, pristaše HSS-a i pripadnike katoličkog klera, a očitovali su veliku moć države nad političkim neistomišljenicima.⁵⁹ U tom kontekstu, pri analizi postojećih dokumenata, naglašava N. Kisić-Kolanović, nužna je velika kritičnost, posebice pri pristupanju dokumentima sa saslušanja optuženih i iskazima svjedoka jer "s razlogom se može pretpostaviti da su korištene nedozvoljene metode pritiska i zlostavljanja zatvorenika a stanoviti broj dokumenata mogao je biti falsificiran."⁶⁰ Osuda je, prema tome već unaprijed bila definirana (zabranjeno je bilo reći, svjedočiti suprotno), a "najpouzdaniji" svjedoci bili su - članovi Komunističke partije, koji su po završetku rata zauzeli vodeća mjesta. Pritom, već je unaprijed bilo određeno što će tko govoriti i tko će koga optuživati. O strašnoj represiji i zločinima jugoslavenskog komunističkog režima nakon završetka rata 1945., tj. u poraću govore i podatci o 197 ubijenih svećenika i 11 redovnica, uključujući i sestru Žarku Ivasić, dok

⁵⁵ J. KRIŠTO, 1998, 356-358.

⁵⁶ J. KRIŠTO, 1997, 45-46.

⁵⁷ M. AKMADŽA, 2004, 7.

⁵⁸ O izvorima negativnog odnosa prema Katoličkoj crkvi v. J. KRIŠTO, 1998, 358-359.

⁵⁹ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, 1993, 1.

⁶⁰ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, 1993, 2.

je istodobno više od tisuću svećenika i veći broj redovnica bilo osuđeno na višegodišnje robije i logore.⁶¹

U tom novonastalom dobu pod izlikom političke osude u velikoj mjeri bili su uklanjani istinski vjernici. To je vrijeme "stvaralo" kršćanske mučenike, baš zbog toga što, kako je napisao papa Pio XII., mučenici nisu bili poželjni, "zahtijeva se izdaja", oni se "kleveću pred čitavim svijetom da nisu mučenici već 'zločinci'; da nisu nosioci duhovnog i moralnog života nego u najboljem slučaju 'politikanti' koje je pogodio zakon krivičnih djela protiv države i naroda."⁶² U Družbi sestara milosrdnica dokumentirano je za početak tog "novog doba" - komunizma: sestra Blanda Stipetić, bolničarka, odvedena je iz Bolnice sestara milosrdnica u Vinogradskoj ulici u Zagrebu, osuđena prijekim sudom i strijeljana (lipanj 1945.), tri sestre milosrdnice (sestra Geralda Jakob, sestra Lipharda Horvat, sestra Konstantina Mesar), također bolničarke, odvedene su iz bolnice u Vrapču, ubijene i bačene u Jazovku (također lipanj 1945.) U prosincu 1945. osuđena je i Vrhovna glavarica Družbe časna majka M. Angela Šustek na kaznu od tri godine zatvora s prisilnim radom.

3.3. Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (ZKRZ)

Pronađena dokumentacija pokazuje postupno usmjeravanje cjelokupne *krivnje* za napad i ubojstva u Otočcu prema sestri Žarki Ivasić (odmak od krivnje skupine na krivnju – odgovornost pojedinca, k tome podrijetlom iz Stepinčevog rodnog Krašića). Početak istrage – procesa nalazimo u dokumentima fonda ZKRZ (HDA)⁶³ koji su nužni za razumijevanje tijeka i ishoda procesa protiv sestre Žarke Ivasić i skupine sestara, kao i motiva zbog kojih je bio započet. ZKRZ je osnovana tijekom rata (18. svibnja 1944.) od Predsjedništva ZAVNOH-a, pod vodstvom KPJ. Ta komisija, kako navodi J. Krišto, utjecala je na daljnje historiografske interpretacije uloge Katoličke crkve u Drugom svjetskom ratu te bila odgovorna za nemilosrdne i okrutne

⁶¹ Prema podacima koje donosi Anto Baković ukupno je tijekom rata i poraća stradalo 664 crkvenih lica Crkve u Hrvata, među kojima i 31 redovnica. Najviše (511) ih je stradalo su od komunističkih vlasti. Tako je mali hrvatski narod po brojnosti dao najveći broj mučenika od svih zemalja koje su bile pod totalitarnim režimima u Europi tijekom Drugog svjetskog rata i poraća. Vidi: A. BAKOVIĆ, 1997, 96-97. Također vidi A. BAKOVIĆ, 2007, u kojem su navedeni osnovni podatci o svim stradalim crkvenim licima Crkve u Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća te Domovinskog rata njih ukupno 664, među kojima je i 31 redovnica, uključujući i sestru Žarku Ivasić.

⁶² Papa Pio XII., apostolsko pismo *Dum maerenti animo*, 1956.

⁶³ HDA, fond: ZKRZ, br. 27966, 42888-42907, kut. 534.

progone Hrvata katolika (zbog navodne suradnje s okupatorom).⁶⁴ Vremenik nastajanja odgovorne ZKRZ veže se uz nekoliko datuma: jedan od najranijih javnih poticaja na prijavljivanje zločina je letak upućen 9. rujna 1944. narodu Hrvatske. Potom, izdan je 23. svibnja 1945. i javni proglas.⁶⁵

No, još tijekom rata, kako govore dokumenti⁶⁶, Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije (Otsjek za vojne vlasti u pozadini) 22. siječnja 1943. upućuje dopis "Svima komandama područja" u kojemu se poziva na sakupljanje dokaznih materijala (fotografije, dokumenti, arhivi). Za područje Like⁶⁷ Kotarski NOO Otočac obavještava Okružni NOO 19. studenog 1944. o početku djelovanja Komisije za ratne zločine u Otočcu (onoliko koliko je moguće s obzirom na činjenicu da Otočac tada nije bio partizanski). No, djelovanje Komisije u Otočcu nije zadovoljavalo Okružnu komisiju na teritoriju Like⁶⁸ te se traži uspostava povjerenika kod kotarskih NOO (5. i 6. siječnja 1945.). Rukovodilac Komisije (srpanj 1945.) je Milan Oršanić.⁶⁹ Ovih nekoliko datuma (posebice vezanih za Otočac i Liku) stvaraju određen vremenski okvir početka istrage protiv sestara milosrdnica.

3.3. Početak procesa (do podizanja optužnice 28. I. 1946.)

Sestra Žarka Ivasić i ostale sestre milosrdnice iz zajednice u otočkoj bolnici, nakon ustaškog napada, s kolonom ustaša preko Gospića dolaze u Zagreb, u Kuću maticu sestara milosrdnica. Potom, ona nastavlja djelovati kao bolničarka, najprije u bolnici u Vrapču (od studenog 1943.) te od ožujka 1944. u Osijeku.⁷⁰ U Osijeku, tijekom savezničkog bombardiranja (14. lipnja 1944.) pogiba sestra Eutihija Novak s kojom je sestra Žarka bila u Otočcu. Mnoge sestre milosrdnice tih su godina napustile svoje redovničko zvanje. Među njima bila je i Lucija (sestra Celestija) Radošević (također iz zajednice sestara u otočkoj bolnici 1943.), koja je, prema navodu provincijalne glavarice, "dne 17.

⁶⁴ J. KRIŠTO, 1998, 17.

⁶⁵ *Narodni list*, god. I, br. 5, 31. V. 1945, 3.

⁶⁶ HDA, fond: *Vrhovni štab NOV i POJ 1941-1944* (br. 1894), kut. 1, Sign. 8197/1, Godina 1943, NOV – 1/33-66, NOV - 1/36.

⁶⁷ DAGS, fond: *Kotarski narodno oslobodilački odbor Otočac* (br. 173), u dopisu br. 308 19. 11. 1944. upućuje se Okružnom NOO-u, prijepis zapisnika sa sastanka, str. 2.

⁶⁸ DAGS, fond: *KNOO Otočac*, NV-140/397, 5. 1. 1945. Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina na teritoriju Like br. 88; KNOO Otočac; NV-140/398, Okružni NOO za Liku, Predsjedništvo, br. 90, 6. 1. 1945. Kotarskom NOO Otočac; DAGS, fond: *KK KPH/SKH*, 43/45, Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina na teritoriju Like 5.01.1945.

⁶⁹ DAGS, fond: *KK KPH/SKH*, 220/44, prijepis Zapisnika od 24. 10. 1944.

⁷⁰ ADSM, *Osobnici*, 3620.

X. 1943. potajno i svojevolutno ostavila Družbu i otišla u svijet."⁷¹ Dolaskom partizana u Osijek započela su zatvaranja, istrage i suđenja. Prve sestre milosrdnice iz zajednice u osječkoj bolnici privedene su u Istražni zatvor u Osijeku 3. srpnja 1945. godine. Mjesec dana kasnije, 14. kolovoza 1945., privedena je i sestra Žarka Ivasić.⁷²

Kakvu je dokumentaciju o slučaju "otočkih sestara" Odjeljenje za zaštitu naroda (OZN-a) Hrvatske imalo u trenutku Žarkina uhićenja? Početak službene istrage (prema dokumentaciji) protiv skupine sestara nalazi se u dopisu Jakova Blaževića, javnog tužitelja Hrvatske, upućenog u srpnju 1945. Vrhovnoj upravi sestara milosrdnica u Zagrebu⁷³, u kojem se traži od Zlatka Križanića (pomoćnika načelnika krivičnog odjeljenja javnog tužiteljstva) i Mate Tafre (šefa krivičnog odsjeka) da izvrše "pregled u službeničke listove časnih sestara sv. Vinka Paulskoga koje su služile u Lici" s navedenim razlozima: "Pošto su izvjesni ustaše osumnjičeni za ratne zločine koji su izvršili u izvjesnim bolnicama Like to je potrebno da bi se ustanovile časne sestre reda Sv. Vinka Paulskoga koje su bile po službama u tim bolnicama kao sestre pomoćnice e da bi uzogle pružiti podatke potrebne radi utvrđivanja krivice ovih ratnih zločinaca." Kako dokument nalaže, optuženi su već prethodno - "izvjesni ustaše."⁷⁴ U daljnjim dokumentima (utemeljenim na podatcima dobivenim od Družbe), koje sastavlja ZKRZ, žurno se traže svjedoci koji bi opisali okolnosti događaja u Otočcu, a naročito podatci koji bi teretili sestru Žarku.⁷⁵ Činjenica je da ti "izvjesni ustaše" više ne žive, a slučaj je takav da ga je nužno iskoristiti jer je povezan s redovnicama, posebno redovnicom iz Krašića – sestrom Žarkom Ivasić.

Dokumenti ZKRZ u postavljanju sestre Žarke Ivasić u kategoriju ratnih zločinaca,⁷⁶ temelje se na iskazima šest osoba (od kojih u dosjeu nalazimo tri). Prvi iskaz daje Tomislav Kronja (5. srpnja 1945.) načelnik sanitetskog odjeljenja II. armije; tu je i Dalibor Bonacci, načelnik Ministarstva narodnog zdravstva, apotekarsko odjeljenje, i Dora Kronja (supruga T. Kronje) koji potpisuju iskaz T. Kronje. Drugi iskaz daje Vladimir Pilinger (12. srpnja 1945.), [šef zubne ambulante prve hrvatske divizije Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ-a)], a treći Dane Naprta, (23. srpnja 1945.) [pročelnik Okružnog NO-a Gospić]. Svaki od tih "svjedoka" (trenutno na visokim

⁷¹ ADSM, Dopis br. 497-1943.

⁷² ADSM, *Kronika filijale sestara milosrdnica – Bolnica Osijek*, godina 1945.

⁷³ ADSM, Dopis br. Kr. 13/45, od 6. 7. 1945.

⁷⁴ ADSM, Dopis br. Kr. 13/45, od 6. 7. 1945.

⁷⁵ HDA, fond: ZKRZ, br. Kr. 13/45, od 8. 7. 1945.

⁷⁶ Ibid. br. GUZ 2979/46, Zh. br. 28966, od 27. 6. 1946.

pozicijama i jasnog političkog opredjeljenja) spada u kategoriju "svjedoka" kojima "iz vlastitog opažanja nije ništa poznato" te im je dakle "sve to poznato uglavnom iz pričanja."⁷⁷

Analizom pojedinih inkriminacija, prisutnim u zapisnicima s navedenih preslušanja "svjedoka", možemo vidjeti određen "rast" u količini i težini navoda. Tako, u prvome, sve se sestre optužuju za saučesništvo, za ulogu "veze" i prokazivačica, ali napominje da je "glavnu ulogu u tom svemu imala (...) sestra pomoćnica Žarka"- koja je, prema njegovoj optužbi, navodno bila u vezi s ustašama i prokazivala ranjene partizane, dakle bila je prvookrivljena.⁷⁸ Drugi "svjedok" (V. Pilinger) svoje optužbe utvrđuje političkim rječnikom i potrebnim usmjerenjima (KNOJ – OZN-a). Sestre se, navodi Pilinger, po dolasku partizana u Otočac "stavljaju u službu reakcije, sabotirajući naš rad, protežirajući ustaške ranjenike u bolnici, dajući im obilniju i bolju hranu nego našim ranjenim borcima." Potom, prema Pilingeru, one su organizatorice bijega zarobljenika, oduševljeno su dočekale ustaše u bolnici te također davale informacije ustašama o kretanju i jačini partizanskog garnizona u Otočcu (te je zbog toga uspješno izvršen prepad – napad na Otočac u rujnu 1943.).⁷⁹ Ovo izvješće ne ističe sestru Žarku, a tako ni izvješće D. Naprte. Sva tri izvješća slažu se da je jedan od glavnih organizatora i širitelja propagande protiv partizana bio otočki kapelan, svećenik Antun Žilavec. Izvješća mu, među ostalim, dodaju i "petokolonašku rabotu". Uz Antuna Žilavca, navodi se, glavnu je ulogu u napadu – zločinu imao i Delko Bogdanić.

Dane Naprta⁸⁰ donosi detalje o sestrama te saznajemo s kojim "ustašama" sestre bivaju dovedene u vezu. Tu je ponajprije "kapelan otočke župe Antun Žilavec, koji je vršio ispovjedničku dužnost u bolnici", a strijeljan je prijekim vojnim sudom 19. rujna 1943., optužen za vršenje neprijateljske propagande u bolnici "a naročito među časnim sestrama." Uz njega, za događaj su izravno vezani: Delko Bogdanić, Ventura Baljak, Zorislav Pojić, Josip Bujanović i drugi (nabrojeno ukupno četrnaest osoba – ustaških boraca). Ovaj zapisnik, kao i zapisnik učinjen nakon dovršenja procesa (lipanj 1946.)⁸¹, jedino je mjesto gdje će se pojaviti njihova imena.

⁷⁷ Iz iskaza T. Kronje, HDA, fond: ZKRZ Zh 42888-42409, zapisnik od 5. 7. 1945. Iskaz T. Kronje je dijelom objavio Đ. Ličina u n. dj.

⁷⁸ HDA, fond: ZKRZ Zh 42888-42409, zapisnik od 5. 7. 1945. Vidi i: V. POPIĆ, 2010, 100.

⁷⁹ HDA, fond: ZKRZ Zh, 42888-42907, zapisnik od 12. 7. 1945.

⁸⁰ HDA, fond: ZKRZ Zh 42888-42907, zapisnik br. 66-1, od 23. 7. 1945.

⁸¹ Vidi bilješku br. 74.

Uhićenja sestara započela su u kolovozu 1945. godine. Do podizanja optužnice 28. siječnja 1946., sestra Žarka bila je preslušana tri puta, na tri mjesta, s različitim prednacima inkriminacija. Osječko preslušavanje započelo je 5. rujna, a prethodno (na sam dan njezina uhićenja 14. kolovoza) bio je preslušan svećenik, otac Jerko Eterović. Navodna veza (suradnja) s prethodno okrivljenim "popom-ustašom" Eterovićem⁸² i optužba sestre Žarke za njegovo skrivanje od partizanske vlasti u osječkoj bolnici, može se reći, poslužilo je boljem utvrđivanju lažne inkriminacije pripadnosti sestre Žarke organiziranom protunarodnom radu u okviru Crkve. U sačuvanom izvratku iz preslušanja oca Jerka Eterovića⁸³ vidimo da je smjer u kojem se preslušavanje odvijalo – navodna veza sa sestrom Žarkom (česti proturežimski razgovori). U međuvremenu (dakle do 5. rujna) uhićena je i preslušana Lucija Radošević, koja (prema navodu sačuvanog zapisnika od 28. kolovoza, u Istražnom zatvoru u Gospiću) dodaje i potvrđuje inkriminacije povezane sa sestrom Žarkom.⁸⁴ Dana 28. kolovoza u Osijeku je preslušana još jedna svjedokinja (bolničarka, koja Žarku, ne baš jasno, tereti za skrivanje ustaša u bolnici).⁸⁵ Na dan 5. rujna, u zapisniku s preslušanja sestre Žarke, kao svojevrsan zaključak, definiran je prvi niz inkriminacija: skrivanje ustaša (Osijek) i proturežimski razgovori (Osijek), dakle – protunarodni rad.⁸⁶

Nakon dovršene istrage u Osijeku, kao "glavni adut u bolnici u Otočcu" (kako navodi spis OZN-e, odjeljenje za Liku), sestra Žarka stigla je 10. rujna u Gospić.⁸⁷ U Gospić iz Osijeka stižu i materijali koji će poslužiti za daljnju istragu, a u njima se ističe sljedeće: veza s "popovima – ustašama" Eterovićem i Žilavcem; pomaganje i veza s ustašama i nakon smjene vlasti (skrivanje); proturežimski razgovori. Sestra Žarka, navodi "Material"⁸⁸ "uhapšena je na temelju pisma koje je pisala njihova glavarica u Zagrebu glavarici u Osijek." U

⁸² Svećenik, franjevac, rođen u Pučišćima, 8. svibnja 1912. preminuo u Zagrebu 11. svibnja 1969. Srednju školu i studij filozofije i bogoslovije završio u Jeruzalemu. Nakon mlade mise vraća se u Hrvatsku. Postaje dušobrižnik hrvatskim vojnicima (vojni kapelan). 1945. uhićen u Osijeku. Vidi: Bezina, P., *Progoni*, Split, 2000, str. 276.-278. V. Novak navodi da je Eterović "po Okružnom sudu u Sl. Brodu, 21. svibnja 1946., osuđen je na 6 godina lišenja slobode s prisilnim radom i 4 godine gubitka političkih i pojedinih građanskih prava", str. 870.; v. M. AKMADŽA, 2004, 324.

⁸³ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, izvratci iz zapisnika od 14. 8. 1945.

⁸⁴ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Zapisnik od 27. 8. 1945, br. Is-37/45

⁸⁵ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Zapisnik od 28. 8. 1945.

⁸⁶ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Zapisnik od 5. 9. 1945.

⁸⁷ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Is. 37/45, 10. 9. 1945, br. 37/45.

⁸⁸ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Dopis "Material za s. Žarku Ivasić, č.s." (bez datuma)

tim se navodima polako stvara komunistička slika redovnice (Crkve) – spretne organizatorice i špijunke, suradnice ustaša, odgovorne za mnoge zločine protiv naroda i države. Gospićko saslušanje (u Istražnom zatvoru, pred Ivom Volarićem, istražiteljem Javnog tužitelja Like) održano je 16. rujna.⁸⁹ Inkriminacije se proširuju: pomaganje pri bijegu ustaša u šumu (ranjenika iz bolnice), pomaganje ustaša hranom i sanitetskim materijalom, prethodna informiranost o napadu ustaša na Otočac 13. rujna. Slijedi preslušanje sestre Hubertine Džimbeg 4. listopada 1945. godine.⁹⁰

Lucija Radošević, sestra Hubertina Džimbeg i sestra Žarka Ivasić iz Gospića dolaze u Zagreb (20. listopada u pritvoru su Okružnog narodnog suda za grad Zagreb, a 24. listopada u istražnom zatvoru).⁹¹ Lucija Radošević u svom iskazu u Zagrebu ukazuje (22. listopada): "Napominjem da sam kod OZNE u Gospiću za vrijeme saslušavanja bila zlostavljana." Tijekom boravka u Istražnom zatvoru u Zagrebu sestra Žarka došla je u ćeliju, gdje je bila smještena Vrhovna glavarica Družbe M. M. Angela Šustek,⁹² a iz tog vremena vidimo da je od Vrhovne uprave Družbe Upravi zatvora upućen dopis o bolesti sestre Žarke (TBC pulmonis) te nužnosti bolničke obrade (7. studenoga 1945.)⁹³ Časna majka M. Angela Šustek je nakon svog izlaska iz zatvora krajem prosinca 1945. godine javno progovorila sestrama milosrdnicama u zagrebačkoj Kući matici o sestri Žarki riječima: "Djeco, ona ništa nije kriva."⁹⁴ Svjedočanstvo o sestri Žarki iz vremena zagrebačkog uništenja donosi Nada Miškulin⁹⁵ koja među ostalim navodi:

⁸⁹ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, br. is. 37/45, zapisnik od 16. 9. 1945.

DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, br. is. 37/45, zapisnici od 17. 9. 1945. (Z. Stanić) i 4. 10. 1945. (s. H. Džimbeg)

⁹¹ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, br. K 3662/45

⁹² ADSM, Kps. 1723/1945, presuda od 7.12.1945. za "odobrenje kupnje kože"

⁹³ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, K 3662/1945, od 7. 11. 1945.

⁹⁴ ADSM, Iskaz sestre Redempte Penić od 11. lipnja 2008. Sestra Redempta rođena je 1919. godine u Krašiću. Privremene zavjete položila je 1940. godine u Zagrebu. Preminula je 2012. u Zagrebu. O sestri Žarki znala je iz svjedočanstava sestara milosrdnica, napose od rođenih sestara sestre Žarke te mještana Krašića. Bila je poslana od Vrhovne uprave u Krašić prikupljati potpise (peticiju), zajedno sa sestrom Hildebertom Ivasić, ne bi li to pomoglo umanjenju kazne sestre Žarke.

⁹⁵ ADSM, Iskaz Nade Miškulin od 11. srpnja 2008. Nada Miškulin rođena je 1924. godine u Aleksandrovcu (Srbija). Bila je sudionica Križnog puta (povlačenja hrvatske vojske i civila 1945. godine) kao pratnja ranjenicima. Nakon rata osuđena je kao članica Ženske organizacije (Osuđena presudom Okružnog suda u Zagrebu, ZPND, čl. 3 T 3, na osam i pol godina zatvora, imala je 22 godine. Vidi: K. PEREKOVIĆ, 2004, 446.). U listopadu 1945. godine susrela se sa sestrom Žarkom u ćeliji istražnog zatvora u Đorđićevoj ulici, gdje su bile i druge sestre milosrdnice među kojima i vrhovna glavarica Družbe, časna majka M. Angela Šustek.

"Za mene su njen nastup i ponašanje bili posebni. Ostavila je na mene utisak da je srcem i dušom predana svom pozivu i svojoj službi: disciplinirana, ponizna, nenametljiva i nježna. Nije bila od velikih priča. U zatvoru nam je bilo i dobro. Pjevale smo, šalile se, smijale, a sve to zato što nismo bile opterećene nikakvim grijehom ili zlodjelom. (...) Općenito, sestre su odavale dostojanstvo svog staleža, a mi smo to poštivale. (...) Sestra Žarka je kasnije odvedena u Gospić. Optužba da je ona klala ranjene partizane... Ja osobno nisam pravila razlike među ranjenicima, nitko od nas nije izustio riječ osvete ili mržnje, kao na primjer: 'Bože daj da im se nešto dogodi ružnoga'. (...) Ona je bila predana Bogu, to je sigurno, i ja vjerujem (takav je na mene utisak ostavila) da je morala biti jako nježna prema svima, sestre sigurno nisu gledale različito ranjenike."⁹⁶

U zagrebačkom zatvoru skupina sestara boravi do 5. siječnja 1946. kada odlaze u Gospić. U Gospiću će im se pridružiti i treća sestra milosrdnica, sestra Verena Fostač, koja je uhićena u siječnju 1946. (datum njezina prvog preslušanja u Gospiću je 28. siječnja 1946.) Sestre dolaze u Gospić koji je neposredno nakon dolaska partizana postao mjesto komunističke represije i masovnih pogubljenja. Naime, u Gospiću i njegovoj okolini od partizanske (komunističke) vojske tijekom rata i poraća ubijeno je više od tri tisuće i petsto nevinih Hrvata.⁹⁷

3.4. Podizanje optužnice

Na temelju prikupljene dokumentacije Marko Vujnović, Javni tužilac Like, podnio je 28. siječnja 1946. Optužnicu⁹⁸ protiv skupine sestara (izostavljam njihove dvije navodne suradnice – civilne osobe, a Luciju Radošević uvrštavam među njih, iako je nakon događaja napustila Družbu). Sestre, a posebno sestra Žarka, tužene su prema već postojećim inkriminacijama, koje su navedene u dosjeu ZKRZ.⁹⁹ Prema takvom modelu, sestra Žarka (kako se to željelo pokazati) davala je podršku ustaško-okupacijskoj vlasti te je kasnije (nakon oslobođenja) nastavila "protunarodni rad", a uz to je špijunažom podržavala širenje ustaške terorističke organizacije.

Optužnica (a poslije i presuda) je sročena u skladu sa *Zakonom o krivičnim djelima protiv naroda i države* od 25. kolovoza 1945. (s člancima 11 i

⁹⁶ ADSM, Iskaz Nade Miškulin od 28. veljače 2008.

⁹⁷ O represiji u Gospiću vidi: V. POPIĆ, 2010, 108-114.

⁹⁸ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Optužnica K-132/45, od 28. 1. 1946.

⁹⁹ O modelu optužbe koji pronalazimo u dokumentima ZKRZ v. J. KRIŠTO, 1998, 24: 1. "osnivanje i širenje ustaške terorističke organizacije"; 2. "pripremanje okupacije naše zemlje"; 3. "podrška ustaško-okupacijskoj vlasti"; 4. nastavak "protunarodnog rada".

3/3, 3/10).¹⁰⁰ Sestre su tužene: 1. što su potpomagale ustaše hranom, a sestra Žarka posebno sanitetskim materijalom; 2. što su sporazumno organizirale bijeg ranjenog ustaše i domobrana, koji su se nalazili na liječenju u bolnici; 3. što su obavještavale ustaše o jačini partizanskog garnizona u Otočcu i o kretanju partizanskih jedinica u Otočcu – za špijunažu; 4. da su u rujnu prokazivale ranjenike partizane ustašama; 5. sestra Žarka – da je skrivala ustaše u bolnici u Osijeku, posebice Eterovića. Ovdje možemo vidjeti podjelu inkriminacija na kolaboraciju s neprijateljem (sve sestre) i poticanje/nastavak antirežimske djelatnosti (sestra Žarka).

U obrazloženju optužnice naglašeno je: da je smjena vlasti (dolazak partizana) u Otočcu sestrama omogućila nesmetan rad i mogućnost vršenja vjerskih dužnosti. Unatoč tome sestre su organizirano djelovale protiv NOP-a te nečovječno (s manje pažnje i brige) postupale s ranjenicima u bolnici (navodi V. Pilinger).¹⁰¹ Također, navodi optužnica, preko mještana su slale (ukradenu) bolničku hranu kao pomoć ustašama u šumi. Za održavanje veze s ustašama i potpomaganje hranom naročito je, prema optužnici, odgovorna sestra Žarka. Sestre su također odgovorne za događaj u bolnici jer su ustašama slale podatke o partizanskoj vojsci u Otočcu – te je zbog njih nanesena velika šteta u naoružanju i ljudstvu. Napad na Otočac – bolnicu, sestre su dočekale "s oduševljenjem" te su potom išle i prokazivale, pomagale sprečavajući bijeg ranjenika, a za to je ponovno posebno odgovorna sestra Žarka. Nakon događaja sestre su s ustašama pobjegle, a sestra Žarka "ni nakon oslobođenja ne miruje, već, duboko prožeta ustaškim duhom i zadojena ustaškom mržnjom prema NOV-u" skriva u Osijeku ustaše. Kako dokument navodi, optužene priznaju slanje hrane, pomoć pri bijegu, ali ne priznaju špijunažu, i sve ostale navode vezane uz rujanski događaj. Ali, "obrana optuženih, ukoliko poriču navode optužbe, je neistinita i neosnovana" što se potvrđuje iskazom "svjedoka". Drugim riječima, prema navodima optužnice, bez obzira na iskazano "milosrđe" partizanskih vlasti (tijekom njihova boravka u Otočcu) sestre milosrdnice nisu vršile svoj *poziv* – njegujući nemilosrdno (i s mržnjom) partizanske ranjenike, simpatizirajući ustaške. Iznevjerile su stoga svoj *poziv* te se iz tih navoda može zaključiti da se ni redovnicama (naravno, ni svećenicima, ni vjernicima – katolicima) ne može vjerovati. Prva je u tome bila "ustaški nastrojena" sestra Žarka (rodom iz Krašića). Redovnice se uz to miješaju i u vojno-političke stvari (organizatorice su špijunskih aktivnosti) te pritom

¹⁰⁰ *Službeni list Demokratske federativne Jugoslavije*, Beograd, god. I, br. 66, 1. rujna 1945, 645.

¹⁰¹ Vidi bilješku 67.

suraduju i sa svećenicima (postoji špijunska mreža unutar Crkve). To bi, moglo bi se zaključiti, bio još jedan dokaz da se ni redovnicama ne može vjerovati, a ponajviše jer su počinile i zločin protiv biti svog poziva – prokazivanje, sudjelovanje u ubojstvu, za što je, naglašava se, u potpunosti odgovorna sestra Žarka. Sestra Žarka mora stoga biti spriječena u daljnjem proturežimskom i proustaškom djelovanju, jer se takvom pokazala i nakon dolaska partizana na vlast u Osijeku.

Optužnica je utemeljena na pismenim iskazima tzv. "svjedoka". Osim navedenih iskaza u dokumentima ZKRZ, za sastavljanje optužnice korišten je iskaz Zorke Stanić (sestre pomoćnice u bolnici u Otočcu). Na temelju njihovih iskaza "ima se smatrati potpuno dokazanim, da su optužene sva djela iz dispozitiva ove optužnice potpuno svjesno počinile te da se za ta djela imaju smatrati krivim. Obzirom na gornje ova se optužnica ukazuje kao potpuno na zakonu osnovana." Optužnicu potpisuje Javni tužilac Like Marko Vujnović, a glavna sudska rasprava zakazana je za dan 7. veljače 1946. Prema navodima optužnice, vidimo da se (lažne) inkriminacije na ovoj razini procesa dotiču poziva kršćanke - katolkinje (redovnice) u službi bolničarke te smjeraju prema javnom obezvrjeđivanju ovoga poziva tijekom javne sudske rasprave.

3.5. Presuda

Javna sudska rasprava održana je pred Okružnim narodnim sudom za Liku u Gospiću 7. veljače 1946. s početkom u 9 sati, u prisutnosti Ive Volarića, javnog tužitelja, i Izidora Sladovića, suca Okružnog suda. Od ukupnog broja optuženih (6) na raspravu su pristupile s. Verena Fostač, s. Hubertina Džimbeg, s. Žarka Ivasić i Lucija Radošević. Od ukupnog broja "svjedoka" (7) (optužbe), koji su konzultirani u istražnom postupku, na raspravu je pristupio samo jedan – Dane Naprta.¹⁰² Drugi svjedok, Ljuban Simić, za kojeg se kasnije (u žalbi advokata dr. Željka pl. Farkaša) navodi da je isprva bio svjedok obrane, postaje na suđenju svjedok optužbe. On je došao u bolnicu kao pacijent, osam dana prije ustaškog napada, a za njegovu sobu (svjedoči on) bila je zadužena upravo sestra Žarka te stoga svojim iskazom najviše tereti sestru Žarku: za zanemarivanje partizanskih bolesnika, za ispitivanje "koliko u sobi ima Srba, a koliko Hrvata" na dan koji je prethodio napadu, za planirano pripremanje ubijanja, za prokazivanje, za pomaganje pri ubijanju "neke partizane ranjenike

¹⁰² DAGS, *fond: KK KPH SKH Otočac 1945-1948* (br. 0086), Prijedlozi za odlikovanje 1945, Dane Naprta 4. VIII. 1945. Prijedlog za proizvodjenje u čin kapetana: "Smjelo i bez kolebanja snalazi se u svakoj situaciji te izvršava doslovno zadatke. Na momente je grub i surov što prilično teško otklanja i ako često puta nema za to opravdanih razloga."

držala za nogu dok su ih ustaše klali". Ljuban Simić je "svjedok pod krevetom" – kojemu je život spašen zbog navodnog skrivanja pod krevet. "Na samoj glavnoj raspravi", navodi se pri navođenju razloga optužbe, Javni tužilac proširio je optužnicu optužbom za nečovječno postupanje s partizanskim ranjenicima, "ne posvećujući im i ne pružajući im svu potrebnu njegu i pažnju na koju su po zvanju bile dužne" (to kasnije tijekom rasprave dodaje Dane Naprta i Ljuban Simić).¹⁰³

Prema konceptu Presude, sestra Žarka Ivasić, navodi dokument, poriče sljedeće: 1. "Priznaje da je kapelan Žilavec dolazio u bolnicu, ali poriče da bi ona s njim vodila političke razgovore, a naročito ne takove protiv partizana a za ustaše"; 2. poriče "da bi se ona drugačije odnosila prema partizanskim ranjenicima a drugačije prema ustaškim i domobranskim ranjenicima"; 3. "priznaje da je po oslobođenju Osijeka na očnom odjeljenju bolnice na kojem je ona tada radila nalazio ustaša-pop Eterović Jerko ali poriče da bi ga ona protupropisno i na svoju ruku zadržala i krila, jer je isti na očno odjeljenje došao sa uputnicom i potvrdom liječnika"; 4. "poriče da bi kritične noći za vrijeme pokolja u bolnici u Otočcu išla sa ustašama po bolničkim sobama i tamo im prokazivala partizane koje su ustaše nakon toga mrcvarili i ubijali"; 5. poriče "da bi kritične noći oduševljeno dočekala ustaše prigodom upada u bolnicu, sa njima se grlila i ljubila, a nakon dovršenog pokolja častila ih sa rakijom i jabukama."¹⁰⁴

Kako je izgledalo to suđenje saznajemo iz iskaza nekoliko svjedoka. Sestra Hubertina Džimbeg, i sama u toj skupini osuđenica u Gospiću, opisala je suđenje kao "urnebes", skakanje partizana preko klupa za vrijeme procesa. Tome je kao suprotnost bila mirnoća sestara na optuženičkoj klupi. Ispitivanja i prijetnje koje su prethodile suđenju nisu urodile plodom jer, bez obzira na svu okrutnost ispitivanja, sestre nisu ništa priznale: "Oni su svoje govorili, mi svoje. Trajalo je to dosta dugo. Ja sam na suđenju rekla da nisam kriva. I sestra Žarka je to isto rekla. Mi smo se same branile, koliko smo mogle, a onda su nas osudili, izrekli su osudu i sve je bilo gotovo. Vezali su nas lancima i odveli."¹⁰⁵ Nikola Bićanić svoje je sjećanje opisao 1990. godine: "Bio sam na suđenju pok. sestri Žarki u Sali stare gospićke Općine u kojoj je sada, još uvijek, Kino "Jedinstvo". Kad joj je pročitana smrtna osuda jedan nadobudni partizan inače naš jadnik Gospićanin, jak i crn, odglumio je 'živčane napade' (...) i dotrčao je i kao vuk bacio se na časnu sestru osuđenu na smrt i izubijao ju na očigled nas

¹⁰³ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Presuda K30/1946-9 od 7. 2. 1946.

¹⁰⁴ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Presuda K30/1946-9 od 7. 2. 1946.

¹⁰⁵ ADSM, Iskaz sestre Hubertine Džimbeg od 12. lipnja 2008.

svih tamo. Ti znaš u kakvom smo strahu bili mi Gospićani, koji smo svi stariji od 16 godina trebali biti poubijani." ¹⁰⁶ Takva atmosfera, dobro je poslužila ostvarivanju cilja tužiteljstva. Prema tome, nije teško zamisliti, zaključak presude koji je glasio:

"Optužene su krivična djela zbog kojih su proglašene krivima počinile organizirano i svjesno, počinile su ih protiv NOB-e i NOV-e na oslobodjenom teritoriju i na način koji pokazuje ne samo njihovu ustašku zadojenosti i njihovu mržnju prema NOP-u, nego i njihovu zločinačku ćud. Optužene su svojim krivičnim djelima prouzrokovale najsvirepije ubijstvo 12 ranjenih partizana-boraca, dakle osoba koje nisu bile u mogućnosti da se brane." ¹⁰⁷

Prvopotužena sestra Žarka Ivasić osuđena je na kaznu smrti vješanjem, ostale sestre na kaznu smrti strijeljanjem. Izvješće o stanju Družbe za godinu 1946. (mjesec travanj) navodi o slučaju sestara da su osuđene na smrt, "no dosad još na životu". Sestre Verena Fostač, Hubertina Džimbeg, Žarka Ivasić suđene su "radi suradnje s ustašama," a od svih slučajeva zatvaranja, suđenja i ubijanja sestara od lipnja 1945. "poznat nam je proces samo posljednjih triju sestara /s. Verene, s. Hubertine, s. Žarke/: odvjetnici su prisustvovali, no nisu mogli vršiti svoju funkciju branitelja, jer su oni sestrama kao i sestre njima bile posve tuđe. Ne znamo, je li bilo dozvoljeno svjedočiti u prilog sestrama, te je činjenica, da nitko nije svjedočio njima u prilog. Novine su konstatirale njihovu krivnju i osudu. Raspravi su prisustvovali najvećim dijelom oni, koji su tražili smrt sestara. Naš je advokat zamolio da k sestrama, koje su osuđene na smrt dođe svećenik radi sv. Ispovijedi, te mu je odgovoreno neka taj svećenik zamoli da može k njima u zatvor. To je javljeno preč. g. Župniku u Gospić, te mu je u tom pogledu poslana i molba za potpis, no ne znamo, kako je dalje bilo. Naknadno smo zamolili g. Župnika, da nam javi, je li bio kod sestara. U zatvoru će biti sigurno dosta teških okolnosti, jer je zgrada zatvora dosta porušena, te djelomično nema niti krova." ¹⁰⁸

3.6. *Žalbeni postupak*

Dr. Željko pl. Farkaš, odvjetnik Družbe sestara milosrdnica, u "Krivičnom predmetu protiv Ivasić Žarke i družine" 9. veljače 1946. godine najavljuje žalbu Narodnom okružnom sudu u Gospiću. U žalbi navodi razloge ništetnosti presude: 1. nemogućnost obrane koja je zakonom osigurana – formalni branitelji nisu izvršili svoju ulogu "da brane" već su "tražili od suda da budemo 'što strože

¹⁰⁶ *Hrvatsko pravo*, god I, br. 3, listopad 1990, str. 7.

¹⁰⁷ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Presuda K30/1946-9 od 7. 2. 1946.

¹⁰⁸ ADSM, *Stanje Družbe za godinu 1946.*, Dopis br. 90/1946. od 5. 4. 1946.

kažnjene' o kojoj okolnosti mogu svjedočiti bezbroj svjedoka, koji su bili na raspravi prisutni... prvookrivljena uopće nije imala branitelja, jer je isti i ako je u početku bio kod rasprave odstranio se i nije dao ni svoj konačni prijedlog"; 2. "Sud nije raščistio protuslovne iskaze svjedoka, niti je ustanovio da iskazi raznih svjedoka nisu dani na temelju vlastitog opažanja, već iz pričanja koja nisu provjerena niti su dokazana." Slijedi analiza svjedoka, mole da se presluša dr. Polaček; 3. Pitanje Ljubana Simića: "Ovaj svjedok sam se nudio da će u korist svih okrivljenih svjedočiti, kratko pred raspravom, a kad tamo pred sudom potpuno je promijenio svoj prvotni iskaz dotično izjave, i u svakom pogledu tereti sve okrivljene."¹⁰⁹

U žalbi, odvjetnik Farkaš izlaže i analizira brojne nedosljednosti prisutne tijekom dokaznog postupka te posebno naglašava da je sve to plod "bolesne fantazije" (što može potvrditi posebice iskaz Ljubana Simića). Jedini svjedok, koji je mogao nešto (realno) reći o djelovanju sestara, za period od konca godine 1939. pa sve do rujna 1943., bio je (kako navodi dr. Farkaš) dr. Franjo Polaček. Prema dokumentaciji, dr. Polaček je u vrijeme suđenja bio upravitelj bolnice u Ogulinu.¹¹⁰ Ne zna se je li ikad bio konzultiran u vezi s procesom protiv sestara milosrdnica.

Žalba dr. Farkaša donosi i apologiju poziva sestara (glede prokazivanja ranjenika), kao odgovor na već navedeni cilj optužnice:

"(...) jer mi to činile nismo, niti bi to ikada činile. Naš rad je žrtva pomoći bližnjemu svojemu, a ne da bližnjemu škodimo, komu smo čitav svoj život posvetile i držimo, da ako se itko i malo ozbiljno i mirno zamili u taj predmet, mora se nepristrano samo suditi, kako smo se od najmanje svoje mladosti posvetile tom najtežem radu, za kojega se vrlo malo civilnih osoba može dobiti, što je uostalom notorno ne samo u našoj domovini, već i diljem čitavog svijeta. Da smo mi tako postupali, kako nam se to imputira, to ne bi bio postupak niti za ikojeg čovjeka, a kamoli za nas sestre milosrdnice. Ni najveća mržnja ne bi mogla biti zato opravdanje. Mi smo cijeli svoj život uvijek najpožrtvovnije nje govali svakoga čovjeka, jer smo u njemu vidjeli samo bližnjega svoga, kojega smo dužni i kojega i zaista po zasadama naše vjere i ljubimo i činimo ono dobro za koje smo se od početka svoga zvanja opredijelile."

To će priznati i tvorac elaborata "Ženski redovi u Hrvatskoj", opisujući Družbu sestara milosrdnica i slučaj Družbine bolnice na Vinogradskoj cesti, koja je tada u upravi Gradskog Narodnog odbora. On će Družbu sestara milosrdnica opisati kao najjaču žensku redovničku družbu s velikim zaslugama na

¹⁰⁹ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Žalba K-30/46.-12 od 9. 2. 1946.; Žalba odvjetnika dr. Željka pl. Farkaša K-30/1946.

¹¹⁰ HDA, fond: *Personalni spisi državnih službenika*, Obavijest o bolovanju od 19. 4. 1946.

prosvjetnom, karitativnom i socijalnom polju: "(...) pa su uz čč sestre namještene i svjetovne bolničarke, koje ne mogu nikada nadomjestiti ljubav i požrtvornost redovnica, što potvrđuju i sami liječnici i to ne samo oni iz Narodne Fronte, nego i oni, koji su posvema materijalistički opredijeljeni."¹¹¹ U vezi s pomaganjima pri bijegu (i razgovora s Eterovićem i dvojicom navodnih ustaša u Osijeku), žalba navodi, "stoji u subjektivnoj svijesti osuđenih u času njihova rada ne kao kažnjivo djelo nego kao djelo koje je bilo usmjereno na dobro, a ne proti naroda i države; da su ta djela imala biti baš i prema današnjem zakonodavstvu pozitivna djela a ne kažnjiva. To su bila djela milosrđa prema onom koji je potreban potpore."¹¹²

Žalba upućena Vrhovnom sudu Hrvatske odbijena je (za sestre) 9. ožujka 1946., ali djelomično je uvažena za Luciju Radošević kojoj je kazna sa smrti strijeljanjem smanjena na petnaest godina prisilnog rada s lišenjem slobode (uz gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskog, u trajanju od deset godina).¹¹³ Odlukom Prezidijuma Narodne Skupštine FNRJ od 30. travnja 1946. molbe su uvažene te je kazna preinačena: Sestra Žarka je osuđena na smrt strijeljanjem, a ostale sestre (Verena Fostač, Hubertina Džimbeg) na 20 godina lišenja slobode s prisilnim radom.¹¹⁴

Odluku Prezidijuma sestra Žarka je primila 15. svibnja 1946. godine.¹¹⁵ Prema zapisniku od 15. svibnja pisanog u zatvoru Okružnog suda za Liku u Gospiću, u prisutnosti suca Adama Baričevića, u 9.15 sati bilježi se čitanje odluke (presude Prezidijuma) optuženoj sestri Žarki Ivasić. Određen je dan i sat izvršenja presude: 16. svibnja 1946., u 4 sata ujutro. Posljednja želja osuđenice, navodi zapisnik, bila je "da ju posjeti svećenik i jedna od bolničkih časnih sestara" (u to vrijeme gospićki župnik je Josip Fajdetić, a u gospićkoj bolnici djelovale su Milosrdne sestre Svetog Križa). Nakon izrečene odluke, sestre Hubertina i Verena te Lucija Radošević rastaju se sa sestrom Žarkom. Posljednju noć svoga života sestra Žarka provodi sama, u samici. Prema iskazima svjedoka saznajemo da je tu posljednju noć u ćeliji pjevala i molila.¹¹⁶

¹¹¹ HDA, fond: *SDS RSUP SRH*, 001, 013.1, kut. 6, 34.

¹¹² DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K-30/46, Žalba K-30/46.-12 od 9. 2. 1946.; Žalba odvjetnika dr. Željka pl. Farkaša K-30/1946.

¹¹³ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, K 30/1946-18, Rješenje od 23. III. 1946.; Presuda K 819/1946. od 9. 3. 1946.

¹¹⁴ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, Odluka Prezidijuma NSFNRJ, br. 3909/46, od 30. 4. 1946.

¹¹⁵ DAGS, fond: *Okružni sud Gospić*, Br. K-30/46-31, Zapisnik od 15. 5. 1946.

¹¹⁶ ADSM, Iskaz Pavla Milkovića od 28. svibnja 2006.

3.7. Zapisi u publikacijama – odjek na suđenje

Neposredno nakon suđenja, ali i u danima koji su prethodili suđenju, tisak je donio izvješća o sudskom procesu i donesenim presudama (*Vjesnik, Narodni list*). Od publikacija, godine 1946. izdani su (radi zastrašivanja javnosti) *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, a godine 1948. izlazi *Magnum Crimen* pisca Viktora Novaka. U *Dokumentima* se pod naslovom "Časne sestre učestvuju u pokolju ranjenih partizana" donosi prijepis jednog djela presude, tj. navod "krivnje" sestara, a ističe se sestra Žarka. Donosi se navod Ljubana Simića, koji je svojim iskazom potvrdio tzv. krivnju sestre Žarke za prokazivanje.¹¹⁷ Godine 1948. Viktor Novak će u *Magnum Crimenu*, pozivajući se na *Dokumente*, slučaj sestara spominjati u sljedećem kontekstu:

"Postoji brojna dokumentacija, koja pokazuje kakvo je sve to simpatiziranje ustaša i njihovih postupaka bilo i na najhumanijem djelu denunciranja i zlostavljanja partizanskih ranjenika. Jer njihovo je milosrđe bilo ograničeno isključivo na ustaše, pa je njima bilo do toga da ustaše što prije ozdrave, a partizani ili da umru ili da dopanu ruku svojih krvavih neprijatelja, ustaša. Štoviše, njihovo 'milosrđe' je takvo, da im je ono dopuštalo da učestvuju u pokolju ranjenih partizana, koji su se našli u bolnicama pod njihovom njegovom."¹¹⁸

Slijedi potom već spominjana analiza krivnje (citirana u *Dokumentima*) te opis događaja u Otočcu, uz ponovno naglašavanje nečovječnosti, aktivnog sudjelovanja u pokolju, i nastavka protunarodnog djelovanja.

Od članaka koje donosi onodobni (režimski) tisak najveći broj nalazi se u *Vjesniku*. Tako, u godini 1946. slučaj otočke bolnice pronalazimo u kolumni pod naslovom "Javna govornica", a naslov teksta (anonimnog čitatelja odnosno čitatelja T. R.) glasi "Dokle će oni ovako?"¹¹⁹ Uz ostale navode ("korumpiranosti" svećenstva i Crkve) spominje se i nadodaje sljedeće:

"Kad su ustaše upali u Otočac i provalili u bolnicu 'milosrdne sestre, časne sestre' opatice, vodile su ove zvijeri od postelje do postelje i prokazivale koji je od ranjenika partizan. Beštije su ih odmah klale, a 'milosrdne sestre' dobile su za ovaj odvratni čin odlikovanje od svojega 'dragog Poglavnika, velikog borca kojemu nema premca!'"

U veljači, kao odjek na suđenje – presudu u Gospiću, *Vjesnik i Narodni list* donose (izvješće je gotovo identično):

¹¹⁷ *Dokumenti*, 179-180.

¹¹⁸ V. NOVAK, 1948, 824.

¹¹⁹ *Vjesnik*, god VI, br. 223, 10. I. 1946, 2.

"Kad su partizani 1943. godine oslobodili teritorij Otočca i okoline, ostavili su spomenutim časnim sestrama punu slobodu u vršenju njihovih vjerskih dužnosti kao i slobodu u kretanju i radu u bolnici. Međutim su ove 'časne' sestre zlorabile dato im povjerenje i stupile u vezu s ustaškim banditima davajući im svakovrsnu pomoć u hrani, lijekovima i sanitetskom materijalu i dostavljajući im podatke o kretanju i brojčanoj snazi partizana. (...)

Jedna od tih 'časnih' sestara Ivasić Žarka nastavila je čak i poslije oslobođenja sa svojom ustaškom djelatnošću, skrivajući kao bolničarka u Osijeku ustaške razbojнике pred našim narodnim vlastima. Narod koji je prisustvovao raspravi, dao je izrazima negodovanja oduška svom velikom ogorčenju protiv ovih zločinačkih 'časnih' sestara."¹²⁰

Nekoliko tema – vezanih za članke koje tisak (Vjesnik) donosi u veljači 1946., dakle u vrijeme donošenja optužnice i presude, može pomoći boljemu razumijevanju cjelokupne situacije. Tisak tijekom veljače 1946. donosi više slučajeva suđenja i strijeljanja. U veljači 1946., samo nekoliko dana prije početka suđenja sestrama (prema novinskim navodima), strijeljan je u Gospiću svećenik Mate Moguš¹²¹ koji je, kako komunistička optužnica određuje, tijekom djelovanja u Udbini, kroz navodnu suradnju s ustašama (i aktivnim uključivanjem) bio odgovoran za "mučenje i ubijanje srpskog naroda u udbinskom kotaru." Veljača također donosi članke o pitanju bolnica (i posjeda) časni sestara (pitanje Bolnice sestara milosrdnica u Vinogradskoj ulici) s više istaknutih podnaslova: "Bolnice i ostale humane ustanove opskrbljuje država te su časnim sestrama veleposjedi nepotrebni", "Milosrdni smo mi, a ne časne sestre". Tijekom sudskih rasprava o navedenim predmetima, prema novinskim napisima, više se puta ističe navodna suradnja redovnica s križarima i ustašama i protunarodni stav (sa zaključkom da bolnice stoga ne smiju biti njihove, tj. redovničke – Crkvene).¹²² Nakon tri dana (13. veljače) slijedi članak o sestrama milosrdnicama suđenim u Gospiću.

3.8. Građa Državnog arhiva u Washingtonu

Presuda donesena 7. veljače 1946. našla je odjek u tisku, ali i u širim diplomatskim krugovima. Dokumenti Državnog arhiva u Washingtonu¹²³

¹²⁰ *Vjesnik*, god VI, br. 253, 13. II. 1946, 4; *Narodni list*, god II, br. 220, 13. II. 1946, 4.

¹²¹ *Vjesnik*, god VI, br. 250, 10. II. 1946, 2.

¹²² *Narodni list*, god II, br. 218, 10. II. 1946, 4.

¹²³ The National Archives – Washington (dalje NA): *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71.

pokazuju da je slučaj skupine sestara osuđenih na smrt, odmah nakon izrečene presude, došao do biskupa J. P. Hurleyja, apostolskog nuncija u Beogradu, te da je biskup Hurley započeo s diplomatskim zagovaranjem pomilovanja za sestre. C. H. Gallagher¹²⁴ analizira događaj kroz prizmu odnosa SAD-a i Vatikana u borbi protiv "zajedničkog neprijatelja" – komunizma, u periodu od 1945. do 1950. Područje (komunističke) Jugoslavije, prema Gallagheru, bilo je ključno za ostvarivanje početka suradnje (Vatikana i Sjedinjenih Američkih Država), koje se ostvarivalo preko vatikanske apostolske nuncijature u Beogradu (biskup J. P. Hurley), američkog predstavnika u Vatikanu (Myron C. Taylor), američkog poslanstva u Beogradu (Richard C. Patterson) i američkog Državnog tajništva (James F. Byrnes). Samo mjesec dana nakon što je biskup Hurley nastupio na svoju novu dužnost u Beogradu do njega je stigla vijest o procesu protiv sestara milosrdnica i presudi u Gospiću. Posredovanje dviju instanci, u navedenom događaju, prema Gallagheru postao je "prekretnica u odnosima SAD i Vatikana" jer "nikad prije vremena ustanove američkog predstavnništva u Vatikanu 1940. nije SAD diplomatski posredovao da bi se izvršio konkretni cilj u ime Svete Stolice. Premda su to bili 'humanitarni razlozi', to je zasigurno bila glavna diplomatska pobjeda za Vatikan."¹²⁵

Prema dokumentima Državnog arhiva u Washingtonu o tijeku procesa te sudbinama sestara saznajemo sljedeće:

1. Dana 14. veljače 1946. R. C. Patterson (Američko poslanstvo u Beogradu) šalje telegram američkom predstavniku pri Svetoj Stolici, naglašavajući da je biskup Hurley već poslao 6 telegrama Američkom državnom tajništvu, ali na njih nije dobio odgovor. Obavještava pritom o presudi donesenoj u Gospiću (četiri sestre milosrdnice, pod optužbom za sudjelovanje u ubijanju ranjenika u bolnici u Otočcu osuđene su na smrt, a dokazi pokazuju da su optužbe u potpunosti neutemeljene; biskup Hurley je posredovao u ministarstvu vanjskih poslova te čeka daljnje naputke).¹²⁶

2. Slijedi izvješće (pretpostavlja se da je napisano u apostolskoj nuncijaturi u Beogradu, dokument je bez datuma) u kojem se ambasadoru Pattersonu podnosi izvješće o presudi, okolnostima događaja u Otočcu, te se među ostalim navodi da "sestre nisu imale zaista ništa s ubojstvom ranjenika

¹²⁴ Charles R. Gallagher, "The United States and the Vatican in Yugoslavia, 1945-50" u: *Religion and the Cold War*, 2003, 118-144.

¹²⁵ Charles R. Gallagher, "The United States and the Vatican in Yugoslavia, 1945-50" u: *Religion and the Cold War*, 2003, 125.

¹²⁶ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, telegram od 14.2.1946. (Patterson – Beograd, američkom predstavniku u Vatikanu).

koje su njegovale s kršćanskim pijetetom, neke su od njih toliko bile užasnute zločinom da su nakon toga doživjele živčani slom. Jedan od partizanskih vojnika, koji je znao što se dogodilo, dragovoljno se ponudio da će svjedočiti u korist sestara. Kasnije je pod prijetnjom svjedočio protiv njih. (...) Zbog općeg poštovanja koje narod osjeća prema sestrama, posebice bolničarkama, ovaj slučaj imat će širok odjek u civiliziranom svijetu ukoliko se presuda izvrši. Svaki dio vjere, humanosti i pristojnosti prosvjeduje protiv čina o kojem se razmišlja. To bi također mogao biti test kojim će se vidjeti je li jugoslavenska vlada čvrsto odlučila izbrisati katoličku vjeru u ovoj zemlji."¹²⁷

U ovo izvješće ući će i prikaz pravnog sustava kakav se nalazi u Jugoslaviji te se posebice opisuje tijek namještenih suđenja i presudni utjecaj odluke KP u donošenju svake presude. Navodi se da je jedan od najprofinjenijih okrutnosti koje provodi komunistička "pravda" uskraćivanje svake vjerske utjehe zatvorenicima, "čak i onima koji su osuđeni na smrt ne dopušta se dolazak svećenika."¹²⁸

3. Zauzimanje za sestre milosrdnice nastavlja se. Za slučaj su posebno zainteresirani zastupnici James M. Mead, John W. McCormack te podtajnik Dean Acheson.¹²⁹ Odgovor na upit McCormacka telegram je od 18. svibnja u kojem se izvještava da kazne 15. svibnja 1946. još uvijek nisu izvršene. Žalbe su podnesene Vrhovnom sudu u Zagrebu i Prezidijumu u Beogradu te je kazna smanjena Luciji Radošević (za koju se naglašava da se laicizirala, tj. više nije redovnica), a poslije i ostalim sestrama. Za slučaj sestre Žarke navodi se sljedeće: "Sestra Žarka Ivasić, koja je služila partizanima kao bolničarka u šumi¹³⁰, bila je bez obzira na to osuđena na smrt. Biskupov tajnik nas obavještava da je taj slučaj očito način zastrašivanja crkvenih službenika i način na koji ih se želi uvjeriti da odbace redovničko odijelo i postanu laici. On kaže da su bolničarke u beogradskim bolnicama pod stalnim vladinim pritiskom da ostave svoje redovničke zajednice. (...) Nijedna od bolničarki nije popustila pod

¹²⁷ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, Telegram od 15.5.1946. (Dean Acheson – Državno tajništvo, Pattersonu – Beograd)

¹²⁸ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, Telegram od 15.5.1946. (Dean Acheson – Državno tajništvo, Pattersonu – Beograd)

¹²⁹ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, Telegram od 15.5.1946. (Dean Acheson – Državno tajništvo, Pattersonu – Beograd)

¹³⁰ Prema dokumentaciji, sestra Verena Fostač bila je odvedena u šumu s partizanima (u Orahovici). v. DAGS, K30/1946., "Mišljenje o s. Vereni Fostač", dr. Josip Korporc, 14. 2. 1946.

tim pritiskom. Zbog potrebe za bolničarkama vlada je prisiljena obnoviti ugovor s redovnicama koje djeluju kao bolničarke u bolnicama."¹³¹

4. Dana 21. svibnja Byrnes šalje Pattersonu telegram u kojem mu daje ovlast da "zbog humanosti" pristupi jugoslavenskoj vladi i zauzme se za sestre (ali najprije je potrebno konzultirati biskupa Hurleya ukoliko smatra da je to u ovom trenutku poželjno). Odgovor od 25. svibnja: "Prema riječima tajnika biskupa Hurleya, Prezidijum Narodne Skupštine FNRJ je preobličio smrtno kazne dvije od tri sestre milosrdnice na dvadeset godina zatočeništva (Embtel 488, 18. svibnja). Smrtna kazna izvršena je nad sestrom Žarkom Ivasić prije tjedan dana. Odluke još nisu objavljene u javnosti."¹³²

5. Do američkog državnog tajništva stigla je i prevedena (na francuski) žalba (24. svibnja 1946.) Uz žalbu Harold Shantz (*Charge d'Affaires*, a. i.) izvještava Državnog tajnika o još nekim pojedinostima vezanim uz slučaj sestara (da su sestre bile mučene radi priznavanja zločina, izvještava o promjenama kazne za tri osuđenice te za sestru Žarku navodi "da je bila jedina koja je neko vrijeme bila s partizanima u šumi kao bolničarka i njegovateljica.") te završava riječima "Biskup Hurley smatra da su te presude bile dio Vladine kampanje da zaprijetite vjernicima da izidu iz Crkve i rade za Vladu."¹³³

6. Posljednji telegram u nizu datira 5. lipnja. U njemu H. Shantz obavještava da su osuđene sestre u logorima te da su i dalje mučene. Također navodi da biskup Hurley misli da partizani spremaju još gore postupke prema Crkvi i da se slaže "s njegovim mišljenjem da prosvjedi neće biti djelotvorni", ali "da bi ih bilo dobro učiniti, bez obzira na to."¹³⁴

3.9. Govor svjedoka

U pokušaju što vjernije rekonstrukcije tih posljednjih dana, posljednje noći u tamnici i jutro pogubljenja, nailazi se ponajprije na šutnju zapisane riječi. Šutnja izgovorenoga trajala je dugo – i nalazimo je na gotovo svim mjestima povezanim sa životom i smrću sestre Žarke. Tako, zbog bolnog iskustva

¹³¹ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, telegram od 18.5.1946. (Državno tajništvo – Shantz).

¹³² NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, Telegram od 21.5.1946. (Byrnes – Državno tajništvo).

¹³³ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, Dopis br. 362, 24. 5. 1946.

¹³⁴ NA, Fond: *Records of the US Department of State*, RG 84, Belgrade Legation and Embassy Secret File: Catholic Church, file no.840.4, box 71, Telegram od 5. 6. 1946.

progona cijele Družbe sestara milosrdnica tijekom ratnog i poratnog vremena te u godinama koje su postupno vodile prema padu komunizma, Družbini dokumenti šutjeli su, a glas o okolnostima i načinu smrti sestre Žarke bio je izrican samo u velikom povjerenju i u uskim krugovima.¹³⁵ Dokumentacija u Družbinim arhivima, kao i u župnim, bila je uništena s namjerom da se zaštite životi sestara.¹³⁶ Arhivi – župne matice, samostanske matice – zabilježile su dan, mjesto i način smrti, ali ništa više od toga.¹³⁷ Zabilješku o izvršenoj kazni nalazimo u završnom dokumentu ZKRZ (27. lipnja 1946.).¹³⁸

U zbirkama životopisa umrlih sestara milosrdnica (*Ljiljan bašča*) postoji nekoliko spomena na smrt sestre Žarke, i to za godinu 1946., gdje se spominje (za dan 16. svibnja 1946.) uz njezin kratak životopis s rečenicom: "Bila je vjerna u malom, pa nije posrnula ni u najtežem času života."¹³⁹ A u nekrolozima njezinih rođenih sestara – sestre Hildeberte (1987.) i sestre Felicitas (1976.) – nalazimo sljedeće riječi: "Sestra Žarka odletjela je u vječnost s mučeničkom palmom u ruci za ratne oluje u Drugom svjetskom ratu"¹⁴⁰ i "sestra Žarka je pala kao žrtva svog milosrdničkog zvanja u službi bolesnika i ranjenika – strijeljana je u Gospiću 1946. godine."¹⁴¹ Općenito, među onima koji su znali što se sa sestrom Žarkom dogodilo, u Družbi se prenosio glas da je bila dosljedna, hrabra i predana Bogu, i za zatočeništva i u smrti. Znalo se da je bila pokopana na gospićkom groblju (jer toga dana došle su je sestre iz Zagreba mrtvu obući), a znalo se i to da su Gospićani željeli da njezini posmrtni ostatci ostanu na gospićkom groblju svete Marije Magdalene (kao odgovor na prijedlog sestara milosrdnica da se njezini zemni ostatci prenesu u Zagreb).¹⁴² Uspomenu na svjedočku smrt sestre Žarke, njezin život položen iz ljubavi prema Bogu i blišnjemu, očuvali su mještani Gospića, brinući se dugi niz godina za održavanje njezina groba.¹⁴³ U zabilježenim sjećanjima

¹³⁵ O progonu Družbe sestara milosrdnica tijekom poratnog vremena vidi V. POPIĆ, 2010, 92-98.

¹³⁶ Gospićkoj župnoj spomenici ne nalazimo nijedan zapis od 1941.-1945. (istrgnuto je).

¹³⁷ AŽK, *Status duša*, str. 127.; ADSM, *Upisna knjiga I*, matični broj Družbe 3620; ADSM, *Stanje Družbe 1946.*, br. 310-1946.; ADSM, *Izvišće za godinu 1946.*, br. 90/1946.

¹³⁸ HDA, fond: ZKRZ, br. 27966, 42888-42907, kut. 534.

¹³⁹ *Ljiljan bašča*, Zagreb, 1945-1956, 18.

¹⁴⁰ *Ljiljan bašča*, Zagreb, 1975-1976, 82.

¹⁴¹ *Ljiljan bašča*, Zagreb, 1987, 94.

¹⁴² ADSM, Iskaz sestre Magdalene Mrzljak od 29. svibnja 2008.

¹⁴³ ADSM, *Kronika Družbe*, godina 1982, 7.7.1982, 206: "Sestra Žarka je odmah nakon izvršene smrtne kazne pokopana na groblju u Gospiću gdje je i ubijena. U predvečerje smrti dopušteno joj je bilo da je posjeti svećenik te je primila sakramente sv. ispovijed i pričest i smireno je čekala smrt. Iz Zagreba je došla na pokop seka pokojne Žarke Hildeberta sa s. M.

(svjedočanstvima) nalazimo nekoliko varijanti mjesta strijeljanja: ispred gospićkog groblja, i uza zid kapelice svete Marije Magdalene na groblju.

Krašić je o sestri Žarki također malo govorio. Teško komunističko vrijeme, koje je Krašiću donijelo namjerno gospodarsko zapostavljanje i stalnu prismotru UDB-e, isto tako je potiskivalo spomen na sestru Žarku. Ta je šutnja, zbog brojnih intervencija komunističkog režima, u članova obitelji Ivasić bila nužna i za bližu obitelj sestre Žarke. A dodatan razlog šutnje bila je i činjenica da je rođena sestra sestre Žarke, sestra Felicitas (također sestra milosrdnica), godine 1947. osuđena (u Sarajevu) zbog navodnog "aktivnog rada protiv postojećeg poretka" u sarajevskoj bolnici. Aleksandar Ivasić, brat sestre Žarke, zbog upornog odbijanja da radi za komuniste i postane njihov špijun, bio pod stalnom prijetnjom agenata UDB-e. Jedno od sjećanja koje su članovi obitelji prenijeli, a odnosi se na vrijeme smrti sestre Žarke, kazuje da je prva (pisana) vijest o smrti sestre Žarke došla u ruke njezine majke Mare. "Našu su Julu vubili", rekla je sinu Aleksandru.¹⁴⁴

Otočac, mjesto u kojem je sestra Žarka služeći bolesnicima i ranjenicima svjedočila ljubav prema svakom čovjeku, sačuvao je spomen na nju bez obzira na nametnutu, krivotvorenu komunističku priču o razlozima vlastita poraza tijekom ustaškog napada na Otočac te traženju lažnih krivaca u redovnicama milosrdnicama (propagiranu u školama). Znajući za njezinu nevinost i svjedočku smrt, grob sestre Žarke pohađali su i stanovnici Otočca (oni koji su sestru Žarku znali iz vremena njezina djelovanja u otočkoj bolnici), a smatrali su da je jedini razlog njezine osude i smrti mržnja uperena prema Bogu i vjeri.¹⁴⁵

Nedostatak dokumentacije dopušta možda još rječitiju riječ (o najvažnijem trenutku njezina života) svjedoka stradanja sestre Žarke Ivasić, ili osoba koji su svjedočanstvo o njezinoj smrti prenosili i vjerno sačuvali. Iz prikupljenih svjedočanstava izdvajaju se svjedočanstva svećenika Alojzija Kukeca i Mate Pavlića, koji su (svaki u svojem vremenu) dijelili i liječili ratne rane stanovnika (stariosjedilaca) Gospića. Ova svjedočanstva ukazuju na stav naroda prema osudi i smrti sestre Žarke. Alojzije Kukec došao je u Gospić

Ancillom Buntak (kasnijom časnom majkom) i još jedna sestra. Pokojnicu su našle uredno obučenu u građansko odijelo s krunicom obješenom oko vrata u kapelici na groblju. Ležala je na podu. Sa sobom su donijele redovničko odijelo s visokim šlajjerom, obukle je, stavile u lijes i odmah je pokopana u neposrednoj blizini kapelice i velikog križa na groblju. Sami vjernici brinuli su se godinama za održavanje ovog groba."

¹⁴⁴ ADSM, Iskaz Terezije Ivasić od 30. svibnja 2008.

¹⁴⁵ ADSM, Iskaz Angele Kranjčević od 12. srpnja 2007.

1966. godine. Brojni kontakti s Gospićanima približili su mu njihovo ratno i poratno stradanje, strah koji je i dalje vladao, i šutnju koja je bila time nametnuta. Pritom, slušao je i o smrti časne sestre Žarke Ivasić iz od Zlate Štimac (koja se poziva na Maricu Oros, svjedokinju očevidca). On navodi (njevino svjedočanstvo) riječi koje je sestra Žarka izgovorila idući na strijeljanje - "Nisam kriva, nisam kriva!", na što je Marica Oros glasno rekla: "'Kćerice, budi sretna što nisi kriva.' I Žarka je zašutjela i poslala u smrt, kao janje na klanje."¹⁴⁶ Neki Gospićani uspjeli su (unatoč zabranama) sestru Žarku zakopati na grobnom mjestu u sredini groblja, a grob je oko godine 1970./71. (na poticaj i preuzetu odgovornost Zlate Štimac) uredio Alojzije Kukec.

Također, on navodi svjedočanstvo Marije Sakač, o riječima i plaču sestre Žarke, za koje smatra da su bile izgovorene, jer je sestra Žarka znala da će se te riječi prenijeti i da će se o tome govoriti. Mate Pavlić svjedoči da je često u župi komemorirana njezina smrt i nju se u narodu (među stanovnicima Gospića) doživljavalo kao mučenicu i sveticu: "Od prvih početaka znao sam za njezin grob na groblju svete Marije Magdalene u Gospiću. Kada se prolazilo mimo njezina groba, instinktivno smo zastajali jer je to bilo sveto mjesto. Razlupani spomenik govorio je o veličini mržnje neprijatelja Katoličke crkve i hrvatskog naroda."¹⁴⁷ Pavao Milković, tadašnji zatvorenik gospićkog zatvora, svjedoči o pjesmi sestre Žarke i njezinoj predanoj molitvi pred smrt koja je davala snagu svim zatvorenicima: "Iz ćelije sam svakodnevno slušao zvonki i vedri ženski glas koji mi se duboko urezao u srce i um. Upitao sam čiji je to glas. Rekoše, to je glas časne sestre koja je osuđena na smrt ali pjeva, pjeva dušom svom. Uz nju i s njom su pjevali i ostali zatvorenici ljubavlju prkoseći mržnji. A bilo je i po tridesetak zatvorenika u ćeliji."¹⁴⁸

Očevidac čina strijeljanja sestre Žarke bila je tada sedmogodišnja djevojčica Marija Milković (r. Benković), koja je o tom događaju prvi put javno progovorila 1990. godine:

"I sada gledam: Bila je strijeljana uza zid kapele svete Magdalene na groblju u Gospiću. Pogled moje majke namjerno je izbjegao ovaj stravičan prizor. U strahu pokušala je i mene istrgnuti i zaštititi od nemila slučaja potežući moju ruku na drugu stranu. Ipak, ja sam uspjela vidjeti okrutan prizor stradanja jedne časne sestre koja tako mirno, predano i ponosno ide u smrt,

¹⁴⁶ ADSM, Iskaz Alojzija Kukeca od 27. svibnja 2007.

¹⁴⁷ ADSM, Iskaz Mate Pavlića od 15. svibnja 2008.

¹⁴⁸ ADSM, Iskaz Pavla Milkovića od 28. svibnja 2006. Pavao Milković uhićen je u veljači 1946. godine i doveden u zatvor u Gospiću, odakle je pušten 19. travnja 1946. godine. Pavao Milković (kao i Kaja Pereković) navodi ime ubojice sestre Žarke (kao podatak koji je čuo od Gospićana): partizanka Soka Šolaja.

nevinu od krivnje i grubosti tamno uniformiranih ljudi (OZN-e) i čula ubojit muški glas, bio je crn i visok čovjek: 'Pali!' Potom, vidjela sam smirenu i vrlo lijepu redovnicu kako se lagano spuštala uz zid kapelice, kao da ide na počinak, bez grča ili čega drugoga. Nisam vidjela kaplju krvi na dijelu njena bijelog odijela, ništa drugo nego njenu mirnu i predanu smrt. Doista, vidjela sam kako se savila, padala prema zemlji, smireno i ponosno. Tako je kratko trajao ovaj grubo naređeni posao – nasilna smrt jedne plemenite žene, časne sestre. Iako sam bila dijete, dobro pamtim kako su ljutito odlazili oni uniformirani ljudi, i kako je časna sestra mirno ostala snivati na grobnoj zemlji mojih pradjedova – ponosna i sama. (...) U mojoj dječjoj duši nastanila se blokada, strah i šutnja, da mi se što ne dogodi. Ja sam kriomice išla na grob i nosila cvjetice, da nitko ne vidi, ostavljala bih ih kriomice. Živjela sam u grobnoj šutnji i potiskivala razmišljanje o viđenom događaju strijeljanja sestre Žarke, kojeg sam iz straha zakopala na istom mjestu gdje je gđa. Zlata Štimac pokopala i sestru Žarku. To je bila moja mora, moj strah, moja istina koju sam nosila u sebi do devedesetih godina prošlog stoljeća. Odjednom, u meni se probudila prošlost i nisam mogla više ušutkivati svoju savjest. (...) Kad god bih posjetila groblje u Gospiću, ja sam uvijek išla sestri Žarki na grob – ali ne na grob nego sestri Žarki! Ona je za mene živa i sveta, ona me je držala sve vrijeme, njezin ponos, snaga. Jer, sestra koja je pomagala svima, koja je bila milosrdnica nije mogla praviti razliku među ranjenicima: Ja to ne prihvaćam da je prokazivala partizane. Ona je među mučenicima, i ona je poruka i ponos svakoj ženi kako treba u kušnjama izdržati. Za mene je sestra Žarka velika vjernica i časna sestra. Ona je meni nadahnuće u izdržljivosti i podarila mi je snagu u mojim kušnjama. (...) Ona je moj ponos, moja šutnja i moj most prema nebu.¹⁴⁹

Zaključak

Spomen na nevinu žrtvu sestre Žarke Ivasić, milosrdnice, dolazi do izražaja u novije vrijeme, u slobodnoj Hrvatskoj. Tako, slika koju su komunističke vlasti davale javnosti o sestri Žarki, odnosno o Katoličkoj crkvi, počinje dobivati drugačiju interpretaciju, ona se stavlja u pravi kontekst te se

¹⁴⁹ ADMS, Iskaz Marije Milković od 29. travnja 2006. Marija Milković rođena je 1939. u Gospiću gdje je provela svoje djetinjstvo i mladost. Rat je provela s roditeljima u Osijeku i Zagrebu, a u Gospiću se vratila pred ulazak partizana u grad 1945. godine. O sestri Žarki zna iz vlastitog iskustva: kao sedmogodišnjakinja prisustvovala je njezinu strijeljanju. Preminula je 2009. godine. Članak o strijeljanju objavljen je u *Hrvatskom pravu* pod naslovom "Pismo profesoru" (*Hrvatsko pravo*, god. I., br. 5, Zagreb, listopad 1990, 7).

razotkrivaju laži komunizma. Oslobođenje od komunističke Jugoslavije vrijeme je glasnoga govora svjedoka nevinog stradanja sestre Žarke. Brojni članci, objavljeni u različitim publikacijama počevši od godine 1990. pa do danas, nastoje nadoknaditi za dug period prisilne šutnje o osudi i smrti sestre Žarke. Slijed drugačijih napisa o sestri Žarki Ivasić, kao i pokrenuto istraživanje o njezinu životu i smrti, ukazuju na vrijednost sjedinjavanja fragmenata jednog vremena i sagledavanja istine o stradanju nevinih, u njezinoj cjelovitosti.

Pojašnjenje okolnosti stradanja sestre Žarke Ivasić, koje ovaj članak donosi, smjera biti prilog "spašavanju povijesti od ideološki fabriciranih neistina naše prošlosti", jer "je krajnje vrijeme da se ispitaju još živući svjedoci" ukoliko želimo "spasiti povijesnu istinu," kako piše i potiče dr. Mile Bogović.¹⁵⁰ Upravo analizom pronađene dokumentacije (sačuvanog sudskog procesa) može se vidjeti nedosljednost u postavljanju krivnje sestara milosrdnica, napose sestre Žarke Ivasić. Nedosljednost upućuje na već prethodno definiranu osudu sestre Žarke (ali i Katoličke crkve, kao i njezinih članova) koja je u kontekstu relevantnih povijesnih razdoblja morala zadobiti različit naglasak, ali uvijek zadržavajući usmjerenje prema najstrožoj (smrtnoj) kazni zbog vjernosti katoličkom i hrvatskom identitetu. Zbog komunističke represije mnogi su svjedoci ratnih progona zauvijek zašutjeli, pa su neistine i nepravda kroz dugi niz godina i dalje ostali poput pečata na životima mnogih nevino osuđenih. Strah je u tom predugom periodu postao duboko ukorijenjen u onima koji su od komunizma trpjeli. No, vrijeme u kojem živimo donosi nužnost ponovnog otvaranja knjige iskustva života svjedoka proživljenih, u trajnoj nadi da će pravda i dobro pobijediti, i da uvijek pobjeđuju.

Izvori

Arhiv Družbe sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskoga - Zagreb (ADSM)

Arhiv Hrvatskog povijesnog muzeja (AHPM)

Arhiv sestara milosrdnica Provincije Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije – Zagreb (APBZBDM)

Arhiv župe Presvetog Trojstva - Krašić (AŽPTK)

Arhiv župe Presvetog Trojstva - Otočac (AŽPTO)

Državni arhiv u Gospiću (DAGS)

Državni arhiv u Zagrebu (DAZG)

Hrvatski Državni Arhiv (HDA)

National Archives of the United States of America, Washington (NA)

¹⁵⁰ M. BOGOVIĆ, 2008, 4-5.

Literatura

- Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Rijeka, 2004.
- Ante BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007.
- Konstantin BASTAIĆ i dr., *Narodi Jugoslavije u borbi za slobodu*, Zagreb, 1959.
- Petar BENZINA, *Progoni*, Split, 2000.
- Slava BLAŽEVIĆ, Organizacija i rad sanitetske službe u Lici u vrijeme NOR-a, u Lika u prošlosti i sadašnjosti, *Zbornik*, 5, Karlovac, 1973.
- Mile BOGOVIĆ, Spašavanje povijesti, *MI*, god. XXXII, 6, Zagreb, 2008, 4-5.
- Milan BUKVIĆ, *Otočac i Brinje u NOB 1941.-1945.*, Otočac, 1971.
- Josip BUTORAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973.
- Crna knjiga o grozovitostima komunističke vladavine u Hrvatskoj*, Zagreb, 2000. (priredio, uvod napisao i bilješkama popratio Batelja, J.)
- Vladimir DEDIJER, *Dnevnik*, Beograd, 1951.
- Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske*, knjiga III, svezak 1, Zagreb 1951.
- Josip GRBELJA, Rujan 1943. u Otočcu istina o bolnici i ranjenicima, *Senjski zbornik*, 31, Senj, 2004, 115-142.
- Joža HORVAT – Zdenko ŠTAMBUK, *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946.
- Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, Vrijeme političke represije - veliki sudski procesi u Hrvatskoj' 1945.-1948., *Časopis za suvremenu povijest* 25(1), Zagreb, 1993, 1-23.
- Ivan KRALJ, Sanitetska služba na području Like, Korduna, Banije, Žumberka i Pokuplja u trećoj godini NOR-a, u Treća godina narodnooslobodilačkog rata na području Karlovca, Korduna, Like, Pokuplja i Žumberka, *Zbornik*, 8, Karlovac, 1977.
- Jure KRIŠTO, *Katolička crkva u totalitarizmu 1945.-1990.*, Zagreb, 1997.
- Jure KRIŠTO, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska*, Zagreb, 1998.
- Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Zbornik 5, Karlovac, 1973.
- Viktor NOVAK, *Magnum crimen, pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948.
- Kaja PEREKOVIĆ, *Naše robijanje – hrvatske žene u komunističkim zatvorima*, Rijeka - Zagreb, 2004.
- Ćiril PETEŠIĆ, *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941-1945*, Zagreb, 1982.
- Pio XII. (papa), apostolsko pismo *Dum maerenti animo*, 1956.
- Veronika POPIĆ, *Sestra Žarka Ivasić, mučenica svoga zvanja*, Zagreb, 2010.
- Veronika POPIĆ, *Sestra Žarka Ivasić i životnost vinkovske karizme, Kršćanska ljubav – svevremeni izazov*, Zagreb, 2010. (priredila Vrdoljak, B).

Veronika POPIĆ, *Sestra Žarka Ivasić – mučenica svoga zvanja, Žrtva znak vremena, zbornik radova Petog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa*, Zagreb, 2011.

Anton PUST i dr., *Palme mučeništva*, Celje, 1995.

Religion and the Cold War, Basingstoke, 2003. (priredila Kirby, D.).

Katarina SPEHNJAK, *Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.*, *Časopis za suvremenu povijest*, 25(2-3), Zagreb, 1993, 165-181.

Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1991.

Šematizam Družbe, Zagreb, 1943.

Treća godina narodnooslobodilačkog rata na području Karlovca, Korduna, Like, Pokuplja i Žumberka, Zbornik, 8, Karlovac, 1977..

Fabijan VERAJA, *Na tragovima svetosti*, Split, 2006.

Berislava VRAČIĆ – Alfonza KOVAČIĆ, *Sestre milosrdnice I.*, Zagreb, 1996.

Berislava VRAČIĆ – Alfonza KOVAČIĆ, *Sestre milosrdnice II.*, Zagreb, 1998.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, tom V., Knjiga 9, Beograd, 1956.

Novine i povremena izdanja

Glas Koncila

Hrvatsko pravo

Hrvatsko slovo

Lički kurir

Ljiljan bašča

Narodni list

Naš vjesnik

Navještenje

Službeni list Demokratske federativne Jugoslavije

Stepinčev Krašić

Vjesnik

Vrilo

THE SUFFERING OF SISTER ŽARKA IVASIĆ, SISTER OF CHARITY

Summary

The article analyses the surroundings of the suffering of Sister Žarka Ivasić, a member of the Society of the Sisters of Charity of Saint Vincent de Paul – Zagreb, in the context of Communist repression towards the Catholic Church during the initial post-war years (1945-1946). Highlighted is the difficulty of an objective reconstruction of the events which led to the staged process and the death of Sister Žarka Ivasić, and refers to the Ustasha attack on Otočac and the Otočac hospital 13th-14th September 1943 with regards to the one-sided available sources and literature (of Communist origin) and information obtained about the event in testimonies of witnesses of her conviction and death, who also suffered the repression of the authorities. The charges and death of Sister Žarka Ivasić notably served her monastic (Catholic), as well as nursing calling. In the article also wishing to be shown is that the growth and shaping of her "guilt" towards the needs of the Communist authorities in any given moment is visible, in the documentation from various years, which is one of the important indicators of the manipulation of the entire process as well as the innocence of Sister Žarka Ivasić.

Keywords: Lika, Gospić, Otočac, nuns, Sisters of Charity, Catholic Church, hospital, Second World War, judging process, repression